

BILAG
TIL
NORDISK TIDSSKRIFT FOR FÆNGSELSVÆSEN
OG PRAKTISK STRAFFERET

DE CENTRALE
STRAFANSTALTER I NORDEN

VED
AAR 1900

KJØBENHAVN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

Christianshavns Strafanstalt.

Christianshavns Strafanstalt — den eneste Anstalt i Danmark, i hvilken Kvinder udstaa Strafarbejde — er, som det fremgaar af Navnet, beliggende paa Christianshavn, o: den Del af København, der indtager den nordligste Del af Øen Amager. Anstaltens Territorium bestaar af et omtrent rektangulært Areal af 7040 □ Meters Størrelse, hvis længste Udstrækning er i Retningen SV.—NO. Det støder ikke umiddelbart op til andre Bygninger eller Byggegrunde, idet det mod Sydvest grænser til Christianshavns Torv og paa de tre andre Sider er omgivet af Gader, nemlig Overgade oven Vandet, Skt. Annægade og Dronningensgade.

Strafanstalten ligger paa den Plads, der tidligere indtoges af det saakaldte »Børnehus«, en af det københavnske Fattigvæsen i 1662 oprettet Institution, der dels var en Opdragelsesanstalt for forældreløse, fattige, omstrejfende og vanartede Børn, dels en Tvangsarbejdsanstalt for Betlere, Løsgængere og utugtige Kvinder, men som efterhaanden udviklede sig til tillige at blive en virkelig Strafanstalt. Som Børnehus ophørte det at eksistere i 1790, efter at man under de i Slutningen af det 18. Aarhundrede opstaaede filantropiske Bevægelser var naaet til Erkendelsen af det forkastelige ved en Sammenhoben af Børn, fattige og Forbrydere i den samme Institution, og ved kgl. Forordning af 15de Januar 1790 forandredes dets Navn til Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset i København. Det vedblev nu i en lang Aarrække at være Strafanstalt saavel for Mænd som

for Kvinder, dog saaledes, at der endnu i lang Tid ikke alene indsattes Personer af begge Køn, der vare dømte for grovere Forbrydelser, men ogsaa Betlere. Løsgængere og løsagtige Kvinder, for hvilke Anstalten først langt ind i det 19. Aarhundrede helt befriedes, efter at der for saadanne Individuer rundt om i Landet var indrettet særlige Tvangsarbejdsanstalter. I 1864 bortflyttedes Kvindefangerne fra Anstalten, idet der i de nærmest foregaaende Aar paa en nærliggende Grund var blevet opført en særlig Kvinde-Strafanstalt, som nu toges i Brug. Denne var bygget paa den gamle Veterinærskoles Grund paa Christianshavn, et lige over for Vor Frelsers Kirke liggende Areal, som paa de tre Sider er omgivet af Gader, nemlig Skt. Annægade, Dronningensgade og Prinsessegade. Den gamle Anstalt var saaledes nu udelukkende Strafanstalt for Mænd. I 1870 skete der imidlertid paa ny en Forandring. Fangeantallet i Landets Strafanstalter var nemlig da paa Grund af Virkningen af den ny Straffelov af 10de Februar 1866, efter hvilken Idømmelse af Straf-arbejde sker i betydeligt ringere Omfang end efter den ældre Straffelovgivning, i stærk Aftagen, og Christianshavns Strafanstalt blev derfor nedlagt som Mandsfængsel og de derværende Fanger overførte til 2 af Landets andre Strafanstalter, nemlig Tugt- og Forbedringshusene i Viborg og Horsens. Kvindefangerne bleve nu tilbageførte til den gamle Anstalt, da det viste sig, at denne i forskellige Henseender var at foretrække for den faa Aar i Forvejen opførte Kvindeanstalt, en Kendsgerning, der ganske vist ikke taler til Gunst for den Maade, hvorpaa Datidens Fængselsautoriteter havde løst deres Opgave ved Opførelsen af Kvindeanstalten. Men herved maa det dog erindres, at der faa Aar tidligere, nemlig i Tiden fra 1863 til 66, var ofret betydelige Summer til en Ombygning af det gamle Tugt-, Rasp- og Forbedringshus' Bygninger for saa vidt som muligt at bringe disse i Overensstemmelse med Tidens Krav paa Fængselsbygningsvæsenets Omraade. Det ny Kvindefængsel blev da udlejet til Københavns Politi, som derpaa i en Række af Aar

benyttede det til Arresthus for Mænd. Efter at det store ny kommunale Mandsfængsel i København, »Vestre Fængsel«, i 1895 er taget i Brug, benytter Kommunen nu Kvindefængslet paa Christianshavn dels til Arresthus for Kvinder og dels til Tvangsarbejdsanstalt for Mænd. Christianshavns Strafanstalt eller, som den ogsaa kaldes, Tugt- og Forbedringshuset paa Christianshavn er saaledes nu — som allerede foran nævnt — udelukkende Strafanstalt for kvindelige Tugt- og Forbedringshusfanger.

Da Tugthusarbejde i Danmark som bekendt afsones i Fællesskab efter det progressive System, og Forbedringshusarbejde ordentligvis efter Cellesystemet, er Anstalten indrettet saavel til Afsoning af Fælles- som af Cellestraf. For Fællesfanger findes der i alt 10 større og mindre Arbejdslokaler samt 208 Natceller, af hvilke sidste dog kun Halvdelen i det væsentlige tilfredsstillende Nutidens hygiejniske Krav, og for Cellefanger findes der til Ophold baade Dag og Nat 103 Celler; men af disse benyttes 3 til Stadighed som Opsynsværelser, 10, der ere beliggende i en dyb Kælderetage, ere ubeboelige paa Grund af Fugtighed og Mørke, og 1, ligeledes en Kældercelle, er indrettet til Straffecelle. Antallet af egentlige Celler er saaledes i Virkeligheden kun 86, hvilket imidlertid i de senere Aar har været tilstrækkelig stort.

I sin nuværende Skikkelse bestaar Anstalten af følgende Bygninger: Administrationsbygningen, der ligger med Facaden mod Christianshavns Torv, den saakaldte Ny Cellebygning og Natcellebygningen for Fællesfanger, der begge vende ud til Overgade oven Vandet, og mellem hvilke der findes en mindre Forbindelsesbygning, endvidere den saakaldte Frispinderibygning og Sygehuset, der ere sammenbyggede og have Façade mod Skt. Annægade, samt Vadskeribygningen, en smal Forbindelsesbygning og Gamle Cellebygning, der ligge langs Dronningensgade. Hele Arealet er saaledes omgivet af en fuldstændig Bygningskarré, men inden for denne findes yderligere følgende Bygninger: Køkken-

bygningen, der ligger tæt bag ved og vinkelret paa Administrationsbygningen, Tugthusbygningen, der bag Køkkenbygningen ligger parallelt med Administrationsbygningen og indtager hele Arealets Bredde, og endelig Kirkebygningen, der atter ligger bag ved Tugthusbygningen. Administrationsbygning, Køkkenbygning, Tugthusbygning og Kirkebygning staa i Forbindelse indbyrdes ved overdækkede Gange.

Administrationsbygningen, der er opført ved Anstaltens Ombygning i Tiden 1863—66, danner Anstaltens Façade med Hovedindgang fra Christianshavns Torv. Den er en treetages grundmuret Bygning af ca. 33 Meters Længde og ca. 12 Meters Dybde, opført af gulgraa Mursten og dækket med Skifertag. I Stueetagen til venstre for Hovedindgangen, der ligger midt for Façaden, findes Anstaltens Kontorer, nemlig Inspektørens, Inspektionsassistentens, Bogholder-, Kasserer- og Ekspeditions-Kontor samt et Telefonrum med 2 Telefoner, af hvilke den ene tjener til Telefonering med Anstaltens Forbindelser uden for Fængslet og den anden til Telefonering i selve Strafanstalten, hvor der paa 8 Steder findes Telefonapparater, ved Hjælp af hvilke Samtaler kunne føres med Kontorerne. Kontorlokalerne ligge paa begge Sider af en Korridor, der udgaar fra Hovedindgangen. I den øvrige Del af denne Etage samt paa 1ste og 2den Sal findes Tjenesteboliger for følgende Funktionærer: Inspektøren, Inspektionsassistenten, Bogholderen, Kassereren og Økonomiforvalteren, Lærerinden, en Kontorist samt Portneren. I hver Ende af Bygningen føre særlige Trapper (Hoved- og Køkkentrapper) til Funktionærboligerne.

Køkkenbygningen, der ligeledes er opført under den ovennævnte Ombygning, er en lav toetages Bygning, ca. 20 M. lang og 14 M. bred, hvis nederste Etage egentlig er en høj Kælder, idet dens Gulv ligger ca. 80 Ctm. under Jordoverfladen. Midt igennem hver Etage gaar der i hele Bygningens Længde en Korridor, hvorfra Døre føre ind til de forskellige Lokaler. I den nederste Etage findes Køkkenet og ved Siden af dette et Opvadskerum, endvidere Fange-

badene, et Brændselsrum og to smaa Kamre, hvori Anstaltens to Dampkedler ere indmurede. I den øverste Etage findes Overopsynets Kontor og et Oplagsrum for Fangernes private Tøj samt 7 Beboelsesværelser for Overopsynsdamen og dennes Medhjælperke, Kogejomfruen, 2 Opsyn og en af de Damer, der for Entreprenørerne føre Tilsyn med Fangernes Arbejdsvirksomhed. I Tagetagen er endelig indrettet et fotografisk Atelier, hvor alle Fanger fotograferes ved Indsættelsen og en Del af dem, o: saadanne, der have hensiddet længere Tid i Anstalten, tillige ved Løsladelsen. Ved Siden af Atelieret ligger et mørkt Kammer med indlagte Vand- og Afløbsledninger. Køkkenet er indrettet til Dampkogning; der er 2 store og 2 smaa Dampkokekedler, hvoraf de to ere af Jern og de to af Bronze. Desuden findes der to store Vandbeholdere, hvori Vandet kan opvarmes ved Damp. I de nævnte Kedler tilberedes Fangernes ordinære Middagsmad og deres varme Drikke, medens Opsynskosten og Fangernes Sygeforplejning tillaves paa et almindelig stort Komfur, der ogsaa findes i Køkkenet. I Væggen mellem Køkkenet og den ovenomtalte Korridor er der en Luge, hvorigennem al Forplejningen udleveres, saaledes at de Opsyn og Fanger, der afhente den, ikke behøve at betræde selve Køkkenlokalet. Fangernes Baderum bestaa af 7 ved Monierskullerum fra hverandre fuldstændig isolerede Kamre samt en foran disse liggende Korridor, hvor de tilsynsførende Opsyn opholde sig under Badningen. De 4 af Badekamrene ere indrettede saavel til Kar- som til tempererede Brusebade og de 3 udelukkende til Brusebade. I Korridoren staar en Dampovn og et saakaldet Blandingsapparat, fra hvilket sidstnævnte Brusebadene, der ere den almindelige Form for Fangebade, dirigeres.

Den bag Køkkenbygningen liggende saakaldte *Tugthusbygning*, der er opført i Tiden fra 1757—59*), indtager

*) I Stuckenberg's »Fængselsvæsenet i Danmark 1550—1741« S. 162—64 er det om denne Bygning anført, at den er opført i

hele Arealets Brede, saaledes at dens søndre Gavl vender ud til Dronningensgade og dens nordre til Overgade oven Vandet. Den er en meget solid Bygning med tykke Mure, udvendig beklædt med bornholmsk Cement og med et højt Tegltag. Den er ca. $59\frac{1}{2}$ M. lang og $15\frac{1}{2}$ M. bred og bestaar af Kælder, 1ste og 2den Etage samt Loft, der er delt i 2 Stokværk. Igennem hele Bygningens Længde gaar saavel i Kælderens som i 1ste og 2den Etage en lang Korridor, paa begge Sider af hvilken de forskellige Lokaler ere beliggende. I Kælderetagen findes Viktualiekælderens og flere mindre Oplagskamre for Fødevarer; endvidere enkelte Material- og Rekvistrum, nogle Brændselsoplag og 4 Badekamre til Brug for Funktionærer. Fra Kælderkorridoren føre 2 brede Trapper, en i den nordre og en i den søndre Del af Bygningen, op gennem hele dennes Højde. I 1ste Etage findes 3 Arbejdslokaler for Fællesfanger, et stort og et mindre Oplagsrum for Arbejdsmaterialier og færdigt Arbejde, Arbejdsopsynets Kontor samt 5 Beboelsesværelser for kvindeligt Opsyn, og i 2den Etage 5 større og mindre Arbejdslokaler for Fællesfanger, et stort Rum, der benyttes som Museum for Anstaltens historiske Samling, og 3 Beboelsesværelser for Opsyn. Desuden er der i den Ende af Bygningen, der støder op til »Ny Cellebygning«, med hvilken den er sammenbygget, i 1ste og 2den Etage indrettet 18 Celler til Ophold for Celfanger Dag og Nat. Disse Celler omtales nærmere nedenfor ved Beskrivelsen af den nævnte Cellebygning.

Arbejdslokalerne for Fællesfanger, der ere af meget forskellig Størrelse efter det Antal Fanger, de skulle rumme,

1739—40. Dette er ikke rigtigt. Den i 1739—40 opførte Tugthusbygning laa ud mod Christianshavns Torv paa samme Sted, hvor nu Administrationsbygningen ligger; dog var hin Bygning baade længere og bredere end denne, saaledes at den indtog et noget større Areal. Den nedbrændte under Fangeoprøret i Anstalten i 1817 og henlaa derpaa i en lang Aarrække i Ruiner; men den blev aldrig senere genopført.

det største er ca. 214 Kubm. og det mindste 48 Kubm., ere alle indrettede og udstyrede paa samme Maade. Indretningen er følgende: Loftet er hvidtet, Væggene lyst kalkfarvede og Gulvene, der ere af Træ, ferniserede. Vinduerne, der ere 1,89 □ M., ere forsynede med Armatur, og den nederste Trediedel af Ruderne er af mat Glas. Vinduesrammer, Døre og Fodlister ere oliemalede. I Døren, og i de større Lokaler tillige i Væggen mod Korridoren, findes Observationsglas. Opvarmningen sker ved Magasinovne, hvori Indfyringen sker fra Gangen, og Belysningen ved Gaslamper, forsynede med Glødenæt.

Ved Siden af hver Arbejdssal findes et Klosetrum af saa smaa Dimensioner, at kun en Fange kan opholde sig i samme ad Gangen. Klosets panden er for at forhindre ilde Lugt forsynet med Vandlaas. I Døren til Rummet er der et Observationsglas.

Den ovenomtalte historiske Samling er paabegyndt i 1891; den indeholder en Del Prospekter, Planer og Kort over Landets nedlagte og bestaaende Strafanstalter, en Samling Fangefotografier, ordnede efter Forbrydelsens Art, der suppleres hvert Aar, en Del ældre Arbejdsredskaber og Prøver paa forskellige Arbejder, udførte i Anstalten, Redskaber til Eksekution af korporlig Straf, forskelligt Inventar fra Anstaltens Fortid, en ordnet Samling af ureglementerede Sager, fundne i Fangernes Besiddelse, en Del konfiskerede Fangebreve m. m. Samlingen er selvfølgelig endnu ikke af videre Betydning, men som den første Begyndelse til et Fængselsmuseum har den sin Interesse.

Bygningens store Loftsetage benyttes ikke og har ikke været i Brug, saa længe Strafanstalten udelukkende har været Kvindefængsel. I tidligere Tider, da Anstalten var langt stærkere befolket end nu, har den i stort Omfang været anvendt til Arbejdslokaler og Sovesale for Fællesfanger, hvoraf Lofternes Indretning endnu bærer tydeligt Spor. Som en talende Illustration til Fortidens Fængselsvæsen findes der ogsaa endnu paa Tugthusbygningens Loft en

Række smaa, lave og smalle, fuldstændig mørke Bræddeslukker, der utvivlsomt ere de samme, som omtales i Stuckenberg's »Fængselsvæsenet i Danmark 1742—1839«, Side 78, hvor det oplyses, at de ere indrettede i 1773 til Natceller for farlige Fanger, navnlig Mordere og Drabsmænd.

Den bageste af de indre af Anstaltens Bygninger er endelig *Kirkebygningen*, der er opført under Ombygningen i 1863—66, og som indviedes i Oktober 1865. Den er ca. 24½ M. lang og 16 M. bred, bygget af gulgraa Mursten og tækket med Skifer. Som allerede omtalt staar den i Forbindelse med Tugthusbygningen ved en overdækket Gang. Denne fører ind i en rummelig Forstue i Kirkebygningens Stueetage. Forstuen, hvorfra der fører Døre ind til forskellige Lokaler i Stueetagen, nemlig Præstens Værelse, Bibliotekssalen, Celleskolen og et lille katolsk Kapel, benyttes som Kapel ved Fangebegravelser. Der er i samme ophængt et stort Relief, forestillende Stefanus' Stening, af Billedhugger Bøgebjerg, hvilket i Aaret 1897 er skænket Anstalten af Kunstneren.

I Celleskolen findes 42 faste Enkeltstole til Fangerne. Disse Stole ere indrettede saaledes, at de i dem siddende Fanger ikke kunne se hverandre indbyrdes, men derimod alle Lærerinden. Ved Stolenes Konstruktion — Skolens Indre er ombygget i 1895 — ere den nyeste Tids Erfaringer paa dette Omraade tagne i Betragtning, saa at Forbindelse mellem Fangerne er vanskeliggjort i saa høj Grad som mulig. Dette er navnlig opnaaet derved, at Gangene, ad hvilke Fangerne have Adgang til Stolene, ere lagte saaledes, at de let kunne overses, og at alle Enkeltstolenes Døre vende ud til disse Gange og ikke — som før Ombygningen — til Nabostolene.

Kirken, der indtager hele Bygningens Bredde og største Delen af dens Længde, er et meget stort Rum, der faar sit Lys gennem 8 rundbuede Kirkevinduer, af hvilke 4 ere anbragte i hver af Kirkens 2 Længdevægge. Rummet indtager ikke alene 2den og 3die Etage, men ogsaa Tagetagen,

saaledes at Tagets Tømmerværk danner Loftet i Kirken. Bænkene i denne hæve sig amfiteatralisk bag hverandre og indtage, naar undtages to ca. 1,20 M. brede Gange langs de to Længdevægge, hele Kirkens Bredde. De forreste 6 Bænke ere indrettede til 106 Enkeltstole til Brug for Cellerne. Indretningen er i Modsætning til Skolens uhenigtsmæssig, idet Stolene ere uoverskuelige, saa at Forbindelse mellem Fangerne let kan ske, uden at det kan kontrolleres, ligesom ogsaa Adgangen til dem er besværlig.

I en Højde af 3,10 M. over Kirkens Gulv findes langs den ene Endevæg et Pulpitur, midt paa hvilket Prædikestolen er anbragt. Bag Prædikestolen findes i en Fordybning i Væggen et Alter. Ved den modsatte Endevæg, hvoraf kun den øverste Del paa Grund af Gulvets amfiteatraliske Bygning er synligt, findes et Orgel. I Kirken, der oplyses med Gas, er ophængt 4 store Messinglysekroner, samt opstillet de fornødne Gasopstandere i Stageform paa Pulpituret og ved Alteret. Opvarmningen sker ved Hjælp af et i Stueetagen anbragt Varmeapparat, fra hvis Varmekammer Varmluftsledninger ere førte op til Kirken. Væggene i Kirken ere malede med lys Oliefarve, Døre, Bænke og Loftets Træværk aarede og malede med mat Oliefarve som Egetræ og Gulvet ferniseret.

De ud mod de omliggende Gader vendende Bygninger have, naar undtages Sygehuset, alle den fælles Egenskab, at der i ingen af dem findes Fangeopholdsrum med Vinduer mod Gaden, i alle Bygninger ligge nemlig Korridorerne langs de ydre Mure, medens de af Fanger beboede Lokalers Vinduer vende ud mod de indre Gaarde.

Den saakaldte *Ny Cellebygning*, der vender ud til Overgade oven Vandet, er indrettet til Cellefængsel i Aaret 1871, idet der, efter at Anstalten var taget i Brug som Landets eneste Kvinde-Strafanstalt, viste sig at være for faa Celler til Afsoning af Forbedringshusarbejde. En Del af Bygningen, nemlig den nærmest ved Tugthusbygningen liggende, har tidligere udgjort en Sidefløj til denne og er

formentlig allerede opført samtidig med den i 1757—59. Cellebygningen er ca. 31 M. lang og $8\frac{1}{2}$ M. bred og består af Kælder og 3 Etager. Façaden mod Gaden er beklædt med gulgraa Mursten og den mod Fængslets Indre vendende Mur med Cement. Taget er lavt og dækket med Skifer. I Kælderen findes 9 Enkeltceller og en Trappeopgang til den bag Bygningen liggende Gaard samt langs Ydermuren en lang Korridor, hvortil Celledørene vende ud. De 3 ovenover liggende Etager ere alle indrettede paa samme Maade, dog saaledes, at der i hver Etage findes 10 Enkeltceller, idet Rummet ovenover den nævnte Trappeopgang giver Plads til en Celle. I den ene Ende af Bygningen er der en Trætrappe, hvorved Korridorerne i de forskellige Etager staa i Forbindelse med hverandre. Bygningen er ikke indrettet som Cellefængsler i Almindelighed med smalle Galerier uden for hver Etages Celler og en i hele Bygningens Højde aaben Korridor, men der er som i et almindeligt Hus helt Gulv i hver Etage, hvilket i ikke ringe Grad vanskeliggør Opsynstjenesten. Cellernes Indretning, der er ganske ens, er følgende: Loftet er hvidtet, Væggene pudsede og kalkfarvede, Gulvet, som er af Træ, ferneriseret, det øvrige Træværk og Vinduesrammen, der er af Jern, oliemalet. Vinduet har en Lysning af $\frac{1}{2}$ □ M., og kun en Trækrude i det af $\frac{1}{10}$ □ M.s Størrelse kan lukkes op. I Cellen findes en Gasarm, forsynet med en almindelig 2 Fods Brænder, og en Drikkevandsledning med Vandhane. Under Vandhanen er opsat en emaillet Vadskekumme, hvorfra et Afløbsrør med Vandlaas, der her — ligesom Afløbsrørene overalt i Anstalten — staa i Forbindelse med underjordiske Kloakledninger, fører Spildevandet bort. I det ene Hjørne af Cellen nærmest Døren, hvori der er et Observationshul, er opstillet en Kakkelovn, hvori Indfyringen sker fra Korridoren. Kakkelovnen, der kun i ringe Grad lader sig regulere, er tilspidset foroven, saa at den ikke kan benyttes til Madopvarmning o. l. Ved Siden af Døren findes et Haandtag til en Klokkestreng, ved

Hjælp af hvilket Fangen kan tilkalde Opsynet, naar det er nødvendigt. I hver Celle findes en med Vandlaas forsynet emaillet Natpotte, der er anbragt i et Hul i Muren mellem Cellen og Korridoren, hvilket Hul kan lukkes med en lille Skydelem af Jern. Potterummet staar i de fleste af Cellerne i Forbindelse med et Ventilationsrør, der skal tjene til Udsugning af den daarlige Luft. Af Cellerne i Kælderen kunne flere omdannes til mørke Kachotter ved Hjælp af Skodder, der udvendig kunne anbringes for Vinduerne.

Som allerede foran under Beskrivelsen af Tugthusbygningen bemærket, er der i den Ende af denne Bygning, der støder op til Cellebygningen, i 1ste og 2den Etage indrettet 18 Celler, som udgøre en Del af Celleafdelingen. Disse Celler indrettedes paa Grund af Pladsmangel i 1891. Deres Indretning og Udstyr er i det hele som de foran beskrives. Dog er Vindueslysningen større, nemlig 1 □ M., ligesom ogsaa Cellerne ere noget rummeligere. Der findes altsaa i alt 39 + 18 Celler i denne Afdeling; da én imidlertid benyttes til Opsynsværelse, er der i det hele kun 56 Celler til Brug for Fanger. Cellernes Rumindhold er forskelligt i de forskellige Etager, men de ere gennemgaaende ikke saa lidt over den Minimalstørrelse (25 Kubm.), som Fængsels-hygiejnen kræver. I Kælderen er Cellernes Rumindhold ca. 29 Kubm., i 1ste og 2den Etage ca. 49 Kubm., i 3die Etage ca. 39 og i de 18 Celler i Tugthusbygningen ca. 43 Kubm. Enkelte af Cellerne ere endog noget større.

Langs Cellebygningens mod det indre af Anstalten vendende Sidemur ligger en firkantet Gaard, der paa de 3 andre Sider er omgivet af en Del af Administrationsbygningen, Køkkenbygningen og en Del af Tugthusbygningen. I denne Gaard findes 8 smaa Spadseregaarde, hver for én Cellefange, indrettede som 2 Systemer af »Stjernegaarde«, idet der er 2 smaa Observationshuse og foran hver af disse 4 Gaarde, hvis Skillorum danne Radier i en Halvcirkel, i hvilken Observationshuset ligger i Centrum. Gaardene ere belagte med Beton, og Murene mellem dem ere af alminde-

lige Mursten og $2\frac{1}{4}$ M. høje. Over en Del af hver Gaard er et Halvtag, som tjener til Ly for Fangen i Tilfælde af Regnvejr. I Observationshuset ere Ruderne af mørkt farvet Glas for at gøre det umuligt for Fangerne at se Opsynet. Til Forhindring af, at de i Cellebygningens Kælder hendsiddende Fanger se de Cellefanger, der føres til og fra Spadseregaardene, er der $3\frac{1}{2}$ M. fra Kældervinduerne rejst et Plankeværk. Mellem dette og Vinduerne er indrettet et lille Haveanlæg, hvis Blomster og Grønt, der er synlig for de i Kælderen siddende Fanger, i Sommertiden modvirker de fugtige og mørke Kældercellers Uhygge.

Ved en smal Forbindelsesbygning er der fra Ny Celle- og Tugthusbygningen Adgang til den ligeledes langs Overgade oven Vandet liggende *Natcellebygning*. Denne, der er opført ved den oftnævnte Ombygning i Tiden fra 1863—66, er en ca. 45 M. lang og $11\frac{1}{2}$ M. bred Bygning uden Kælder i 4 Etager, der hver indeholder 52 Natceller til Fællesfanger. De to nederste Etager benyttes dog ikke, idet Natcellerne i disse ere mangelfulde i hygiejnisk Henseende. Antallet af Natceller i de to øverste Etager (104) er imidlertid ogsaa stort nok til Behovet. De 52 Natceller i hver Etage ere beliggende i 2 Rækker, hver paa 26 Celler, hvis Døre vende ud til 2 lange Korridorer, der ligge langs Bygningens Sidemure. Cellerne have altsaa ikke noget Vindue direkte ud til den friske Luft, men kun en lille Aabning over Døren mod de omtalte Korridorer. I de to øverste Etager er der i 1896 indrettet et Varme- og Ventilationsanlæg, idet der i hver Ende af disse Korridorer er opført en Skorsten og opstillet Kappeovne — altsaa 2 i hver Etage — med Magasinindfyring, til hvilke Ovne der er ledet Kanaler for Tilførsel af frisk Luft. I hver enkelt Natcelle er der i Muren udhugget en Udsugningskanal med Ventil ved Gulv og Loft til Afbenyttelse henholdsvis Vinter og Sommer. Endvidere udmunder der til Brug om Sommeren i de fleste Natceller en Friskluftskanal, hvis Aabning kan lukkes med Klapper i den kolde Aarstid. Den varme friske

Luft fra Cellegangenes Kappeovne indstrømmer om Vinteren hver Celle gennem en med Klap forsynet Aabning over Døren. Samtlige Udsugningskanaler udmunde i Loftsetagen i en Højde af ca. 1 M. over Gulvet, og i Taget er anbragt Ventilationshætter med Jalousier til Bortsugning af den daarlige Luft. Hver Natcelle har et Rumindhold af 10 Kubm. De ere altsaa ikke saa lidt mindre end ønskeligt efter Hygiejnens Fordringer — man regner i Almindelighed, at en Natcelle maa være mindst 16 Kubm. — men den gode Ventilation bøder en Del paa Utilstrækkeligheden af Luftindholdet. I hver Ende af Natcellebygningen er en Trappe, og ved den ene af disse i hver Etage 2 Klosetrum, i hvilke Klosetspandene ere forsynede med Vandlaas.

Den saakaldte »Frispinderbygning«, der er sammenbygget med den Ende af Natcellebygningen, som vender ud til Skt. Annægade, er en ca. 26 M. lang og 17 M. bred toetages Bygning uden Kælder. Den er opført af gulgraa Mursten og dækket med Skifer. Dens ene Sidemur vender ud til den nysnævnte Gade. Bygningen har sit Navn af det paa dette Sted i tidligere Tid liggende saakaldte Frispinderi, en til det gamle Tugt-, Rasp- og Forbedringshus hørende Bygning, hvor løsladte Fanger, der ikke kunde finde Beskæftigelse andetsteds, kunde faa Arbejde ved Uldspinderi. I Stueetagen findes i hele Husets Længde en Korridor langs den mod Gaden vendende Mur, der danner Forbindelsesgang mellem Natcellebygningen og Sygehuset. Den øvrige Del af Stueetagen bestaar af forskellige Oplag og Brændselsrum. I den øverste Etage er der en lignende Korridor som i Stueetagen samt 2 store Klasselokaler for Fællesfanger, af henholdsvis 394 og 261 Kubm.s Størrelse, indrettede paa samme Maade som de foran beskrevne Fællesstuer i Tugthusbygningen. Ogsaa Loftsetagen er indrettet til Fælleslokaler, men disses Beliggenhed og Indretning er uhensigtsmæssig, og de have derfor ikke været benyttede i en længere Aarrække, hvilket paa Grund af det lave Fangeantal heller ikke har været nødvendigt. Endelig

findes i den Del af Loftsetagen, der støder op til Sygehuset, bl. a. en Gymnastikstue. I denne Stue, der er forsynet med forskellige Gymnastikapparater, gøre Fanger, som lide af Søvnløshed, Rygsmerter, nedtrykt Sindsstemning, Hysteri m. m., Sygegymnastik under Sygeplejerskens Ledelse.

I umiddelbar Forlængelse af Frispinderbygningen ligger *Sygehuset*, ligeledes en 2 Etages Bygning uden Kælder, opført af graagule Mursten og med Skifertag. Dens Længde er $22\frac{1}{2}$ M. og Bredden $10\frac{1}{2}$ M. Bygningen, der tidligere rummede Anstaltens Vadskeri, er først indrettet til Sygehus 1879—80. I Stueetagen findes Sygeplejerskens Lejlighed, bestaaende af 2 Værelser, endvidere en Korridor, der danner Fortsættelsen af Gangen i Frispinderbygningens Stueetage, en Fællessygestue til 8 Senge, et Køkken og nogle mindre Rum. Fra Stueetagen fører en Trappe op gennem Bygningen. Midt igennem hele 2. Etages Længde gaar en Korridor, paa begge Sider af hvilken de forskellige Lokaler ere beliggende. Paa den Side af Korridoren, der vender ud til Gaden, ligge følgende Rum: et lille Kammer, hvor Medicinen og forskellige Apparater og Instrumenter opbevares, 2 Sygeceller, et Badeværelse med Badeovn og -Kar, en Invalidestue og et Oplagsrum for Linned, Sengetøj m. m.*) Paa den modsatte Side af Korridoren ligge 8 Sygeceller og en lille Operationsstue. De fleste af Sygecellerne indeholde hver kun ca. 27 Kubm. Luft, hvilket er 13 Kubm. mindre, end Nutidens Fængselshygiejnikere kræve for en saadan Celles Vedkommende. Vægge og Træværk er olie-malet, Loftet hvidtet og Gulvet ferniseret. Vinduet, der er af samme Størrelse og Konstruktion som det foran (Side 72) beskrevne Cellevindue, er forsynet med Trækgardin. I det ene af Cellens Hjørner mod Korridoren findes en Kakkelovn, hvori

*) Efter denne Beskrivelses Udarbejdelse er der foretaget nogle Bygningsforandringer i Sygehuset, idet et til dette stødende, i Frispinderbygningen liggende Klasselokale er omdannet til en Invalidestue og et Sygeværelse, medens den ovennævnte Invalidestue er indrettet til et Tekøkken.

Indfyringen sker fra Gangen. Nogen kunstig Ventilation af Betydning finder ikke Sted. I hver Celle findes en emaileret Metalnatpotte med Vandlaas. Sygecellerne oplyses ved Gas og ere forsynede med elektriske Ringeapparater, der staa i Forbindelse med en i Korridoren ophængt Nummer-tavle, som viser, fra hvilken Celle der ringes. I Døren er der endelig et Observationsglas, forsynet med Klap.

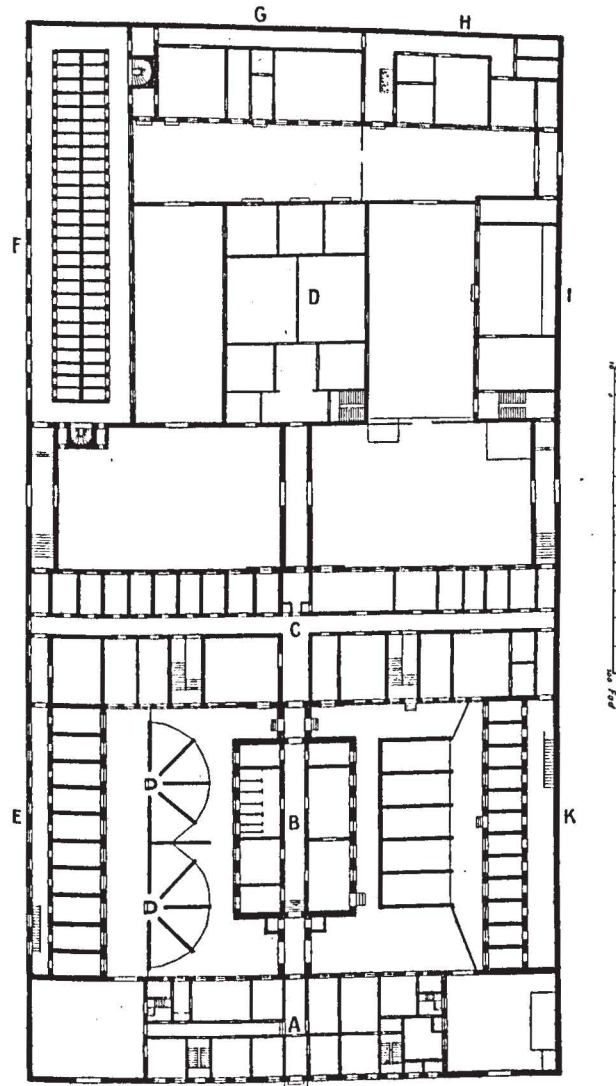
Loftsetagen er ligesom 2den Etage delt ved en gennem hele dens Længde gaaende Korridor. Der findes her en Sindssygecelle, 5 Opholdslokaler for Fanger med spæde Børn (de kvindelige Straffanger i Danmark maa have deres spæde, diende Børn hos sig, indtil disse ere ét Aar gamle) samt et Kammer for Sygehuspigen. Alle disse Rum have til Dels skraat Loft og faa deres Lys gennem Tagvinduer. Lofterne ere hvidtede, Væggene kalkfarvede, Gulvene ferniserede eller belagte med Linoleum og det øvrige Træværk oliemalet. Belysning og Opvarmning sker som i Sygecellerne. Sindssygecellen er ved et lidt over 1 M. inden for Døren staaende Tremmestakit delt i 2 Rum, for at Patienten ikke skal komme i Nærheden af Kakkelovnen eller Gasbluset, og for at Opsynet ikke skal være udsat for Voldshandlinger fra den sindssyges Side.

Langs Sygehusets mod Fængslets Indre vendende Side-mur er anlagt en lille Have, hvor de paa Afdelingen værende Fanger, for saa vidt deres Tilstand tillader det, daglig, en for en, trække frisk Luft. Haven er adskilt fra den nærliggende Vadskerigaard ved en Mur og fra Gaarden bag Frispinderbygningen ved et Plankeværk.

Mellem Sygehuset og Vadskeribygningen er en smal Forbindelsesbygning, i hvis underste Parti der er en Port ud mod Dronningensgade. Oven over denne er i 2den Etages Højde en Gang, ad hvilken Forbindelsen mellem de 2 Bygninger finder Sted. *Vadskeribygningen*, der før 1879—80 har været Anstaltens Sygehus, er opført i 1809. Den er en 3 Etages teglhængt Bygning med kalkfarvede Mure, ca. 25 M. lang og 9½ M. bred og vender ud til Dronningensgade.

I Stueetagen findes i den Ende af Bygningen, der ligger nærmest ved Sygehuset, et Rum, der benyttes til Lighus, hvilket ikke staar i Forbindelse med noget andet Rum i Bygningen. Endvidere findes i denne Etage Vadskeriet, Tørrestuen og et Trapperum, hvorfra en Trappe fører op gennem Etagerne. Vadskerilokalet er et stort firkantet Rum, der indtager hele Bygningens Bredde med 4 Vinduer og en Dør ud til den mellem Vadskeribygningen og Kirken liggende Gaard. Gulvet er af Beton og Vægge og Loft kalkede. I Vadskeriet findes til Kogning af Tøjet 2 store Grubekedler, hvorunder der er Fyrsteder, samt andet nødvendigt Inventar. Fra Vadskeriet fører en Dør ind til Tørrestuen, der opvarmes ved en i det ene Hjørne staaende Ovn, hvorfra Varmerør udgaa langs en Del af Stuens Gulv. I 2den Etage findes i hele Bygningens Længde langs Muren mod Dronningensgade en Korridor, hvorfra Døre føre ind til følgende Lokaler: Rullestuen, Linnedoplaget, et Rekvisitrum, et Beboelsesværelse for et Opsyn og nærmest ved Forbindelseskorridoren til Sygehuset Lægens Værelse. 3die Etage, hvor der findes en lignende Korridor som i 2den, er i øvrigt fuldstændig optaget af 6 Beboelsesværelser for kvindelige Opsyn. Den foran omtalte Gaard, hvortil Vadskeriet vender ud, benyttes til Tøjtørring i Sommertiden.

En lignende lille Bygning som den, der ligger mellem Sygehuset og Vadskeribygningen, forbinder den sidstnævnte med den foran beskrevne Tugthusbygning, gennem hvis Gavl der atter gaar en Korridor til den saakaldte *Gamle Cellebygning*. Denne, der ligesom Vadskeribygningen har sin ene Sidemur liggende ud til Dronningensgade, er en 31 M. lang og 9 M. bred Bygning med tykke Mure, beklædte med bornholmsk Cement og med et højt Tegltag. Bygningen, der er opført i 1846 og 47, og som oprindeligt blev bygget til Straffekvarter, o: til Afsoning af disciplinær Enkeltcellestraf for Fangerne i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset, bestaar af Kælder og 3 Etager. Den indeholder i det hele 46 Celler, nemlig 11 i Kælderen, 11 i 1ste og 12

Christianshavns Strafanstalt, Plan af Stueetagen.

A: Administrationsbygningen, B: Køkkenbygningen, C: Tugthusbygningen, D: Kirkebygningen, E: Ny Cellebygning, F: Natcellebygningen, G: Frispinderiet, H: Sygehuset, I: Vadskeriet, K: Gamle Cellebygning.

i hver af de to øverste Etager. Samtlige Celler ligge i den Side af Bygningen, der vender mod Fængslets Indre. Foran Kældercellerne ligger en lang Korridor, hvorfra en Trappe fører op til Gaarden og en anden Trappe til Bygningens 1ste Etage. Det store Rum imellem Ydermuren mod Dronningensgade og de over hverandre i de tre Etager liggende Cellerækker er optaget af en ca. 10 M. høj Vestibule, hvori der er en Jerntrappe, som forbinder Stueetagen med de langs Cellerne i de to højere Etager løbende smalle Galerier. Disse, hvis Gulv er af Træ, ere forsynede med Jernrækværk. Af de 11 i Kælderen liggende Celler benyttes kun en som Straffecelle; de øvrige ere paa Grund af Fugtighed og Mangel paa Lys og Luft uskikkede til Beboelse og have heller ikke været benyttede i de sidste 5 å 6 Aar. De 35 Celler i de 3 overjordiske Etager ere alle ens. Hver Celle indeholder kun ca. 23 Kubm. Luft og er saaledes mindre end en Celle, der bebos baade Dag og Nat, efter Nutidens hygiejniske Krav bør være. Lofterne i Cellerne ere hvidtede Murstenshvælvinger, Vægge, Dørsider, Fodlister og Vinduesrammer oliemalede, Gulvet, der er af Træ, ferniseret. I Døren er der et Observationsglas med Klap, og med Hensyn til Vinduer, Gas, Vand, Kakkelovn og Kloakledning ere disse Celler udstyrede ganske som de foran beskrevne i Ny Cellebygning. Nogen Ventilation af Betydning finder ikke Sted; der findes vel i Murene Kanaler til Udsugning af den daarlige Luft og til Tilførsel af frisk Luft; men paa Grund af disses uheldige Konstruktion er Virkningen kun meget ringe. Den ovennævnte i Kælderen beliggende Straffecelle er omtrent af samme Størrelse som de øvrige Celler i Afdelingen. Den er særlig indrettet for voldsomme og ødelæggende Fanger. Væggene ere for at forhindre Inskriptioner beklædte med Stænkepuds. For Vinduet er et stærkt Staaltraadsgitter. Bordet er gjort fast i Væggen og Stolen i Gulvet. Gasbluset er omgivet af et Staaltraadsnet ligesom Observationsglasset i Døren. Der findes ingen Vandhane i Cellen.

Fra Vestibulens Stueetage fører en Trappe ned til en Gaard, der ligger langs Bygningens indre Sidemur. I denne Gaard findes 5 parallele, rektangulære Cellegaarde, hver paa de tre Sider omgivet af 3,20 M. høje Mure og paa den 4de af et Stakitværk med Laage. Over en Del af hver Gaard er der et Halvtag, og langs den Side af Gaardene, der er forsynet med Stakitværk, findes en asfalteret Sti, ad hvilken Opsynet gaar frem og tilbage under Fangernes Gaardture.

Foruden denne og de foran omtalte Gaarde findes der endnu nogle enkelte andre Gaardspladser paa Anstaltens Territorium, som for Fuldstændighedens Skyld bør nævnes. Mellem Gamle Cellebygningens Gaard og den nærmest ved denne værende Del af Administrationsbygningen ligger der saaledes en mindre, asfalteret Gaard, der væsentlig benyttes af Anstaltens Leverandører som Aflæsningsplads. Bag Tugthusbygningen ligger to store Gaarde, begge stødende op til den mellem denne Bygning og Kirkebygningen liggende Forbindelsesbygning, fra hvilken der er Udgang til Gaardene. Den ene af disse staar ved en Port i Forbindelsesbygningen mellem Ny Cellebygningen og Natcellefløjen i Forbindelse med Overgade oven Vandet og den anden ved en Port i den tilsvarende Bygning mellem Vadskeriet og Tugthusbygningen med Dronningensgade. Begge disse Gaarde benyttes som Materialgaarde, og i dem findes ogsaa Anstaltens Dag- og Natrenovationsbeholdere, hvis Indhold flere Gange om Ugen bortskaffes ved de københavnske Renovationsselskabers Foranstaltning. Mellem Kirken og Natcellebygningen ligger endelig Fællesfangernes Spadseregaard med smaa Blomsterpartier i de fire Hjørner og en i en Oval anlagt Betonflise.

Efter den foranstaaende Beskrivelse vil det være indlysende, at Strafanstalten, skønt dens Bygninger indeholde adskillige gode Enkeltheder, og uagtet man saa vidt muligt har raadet Bod paa disses værste Mangler, ikke tilfreds-

stiller alle de Fordringer, som efter Fængselsbygningskuns-
stens nuværende Standpunkt bør stilles til Indretningen af
en penitentiær Institution, hvor der afsones lange Friheds-
straffe saavel i Celle som i Fællesskab. Det ligger imidlertid
uden for denne Beskrivelses Opgave at komme ind paa en
nærmere Kritik af Anstaltens Bygninger. Kun skal det
bemærkes, at en saadan allerede tidligere er fremkommen
offentlig, nemlig i en i Rigsdagstidenden for 1897—98,
Tillæg B. Sp. 1265—84, aftrykt Skrivelse fra Overinspek-
tionen for Fængselsvæsenet til Justitsministeriet, hvori det
er paavist, at hygiejniske, disciplinære, økonomiske og
Brandsikkerheds-Hensyn tale for Anstaltens Nedlæggelse.
Denne Skrivelse fremkom i Anledning af, at der fra Over-
inspektionen var fremsat Forslag om at sælge Christians-
havns Strafanstalt og at opføre en ny tidssvarende Anstalt
for Kvindefanger i friere og sundere Omgivelser, idet det ved
en foretagen Undersøgelse havde vist sig, at Salget af de
gamle værdifulde Grunde paa Christianshavn vilde dække
ca. $\frac{8}{9}$ af det til Opførelsen af den ny Anstalt nødvendige
Beløb. Men denne Søg, der gentagne Gange har været
forelagt Rigsdagens Folketing uden at være bleven fremmet,
synes nu indtil videre at være stillet i Bero.

Gennemsnitsantallet af Fanger har i de sidste fem
Finansaar været følgende:

i 1895—96	122, hvoraf 49 Fællesfanger og 73 Cellefanger,
- 1896—97	116, - 47 - - 69 -
- 1897—98	100, - 39 - - 61 -
- 1898—99	98, - 35 - - 63 -
- 1899—1900	103, - 37 - - 66 -

Det højeste Antal paa en Gang hensiddende Fanger
har i Løbet af disse fem Aar været 134 og det laveste 91.
Fangeantallet har i denne Periode været lavere end nogen
Sinde tidligere.

Christianshavns Strafanstalt, i December 1900.

V. From.

Vridsløselille Forbedringshus.

Omtrent midtvejs mellem Stationerne Glostrup og Taastrup, ca. 2 Mil fra København, ligger Strafanstalten paa Vridsløselille Mark, der paa en enkelt Undtagelse nær kun rummer Mandfanger, som afsone Straf af Forbedringshusarbejde. Den er opført i Henhold til de i den kongelige Resolution af 25. Juni 1842 stillede Krav om Forbedring af vort Lands Fængselsvæsen, idet det i denne Resolution bl. a. udtales, at der, da Fangernes Isolering maa anses for et virksomt Middel til deres Forbedring, bør opføres Forbedringshuse efter det philadelphiske eller fuldstændige Isoleringssystem for Forbrydere, der inddømmes paa kortere Tid, altsaa med Enkeltceller, i hvilke Fangerne kunne opholde sig saavel om Dagen som om Natten.

Efter at Tugthuset i Horsens var fuldendt, tog man fat paa Opførelsen af et saadant Forbedringshus, og Grunden til dette blev lagt i Aaret 1856 paa Vridsløselille Mark i umiddelbar Nærhed af Banelinien fra København til Korsør. I 1859 var Strafanstalten fuldført, og den blev tagen i Brug d. 5. December s. A.

Dens Beliggenhed midtvejs mellem 2 Jernbanestationer frembyder i forskellige Retninger Ulemper, navnlig m. H. t. Fangernes Transport til og fra Fængslet, Transporten af Levnedsmidler og Raastoffer til dette og Varer derfra o. s. v., men man valgte dog denne Beliggenhed, fordi det var det Sted paa denne Egn, hvor man antog, at der fandtes rigeligst Vand.

Fængslet strakte sig oprindeligt over et Fladerum af 80,000 Kvadratmeter, men i Tidens Løb er dets Omraade blevet betydeligt forøget ved Indkøb af forskellige Naboejendomme. Det er opført af gule Mursten og bygget i Stjerneform, saaledes at det bestaar af 5 Fløje, hvoraf de 4 indeholde Celler for Fangerne, medens den femte optages af de forskellige Administrationskontorer, Kirken m. m.

Sidstnævnte Fløj strækker sig i Retning Nord-Syd. Den udmunder i Fængslets Forgaard, fra hvilken man ad en høj Stentrappe træder ind i en Gang, der fører forbi Kontorerne til det indre af Fængslet, og som for begge Ender er forsynet med Gitterdøre. Oven over denne Hovedindgang hæver sig et Taarn, der er forsynet med Taarnur. I Fløjen og i den vinkelret paa denne gaaende lille Fløj, der begrænser Forgaarden mod Syd, findes i Stueetagen Kontorer for Inspektøren, Assistenten, Bogholderen, Kassereren og en af Kontoristerne samt et Værelse, der benyttes som Taleværelse, naar Fangerne modtage Besøg af deres Slægtninge. Endvidere ligger her Forsamlingssalen, hvor de ugentlige Officiantmøder afholdes, samt nærmest ved Fængslets »Central« og med Indgang fra denne Baderummet for Fanger, hvor disse faa saavel Kar- som Brusebade, hvis Temperatur kan reguleres ved et Koldt- og Varmtvandsapparat.

Oven over Kontorerne ligger Fængselskirken, der strækker sig gennem 2 Etager. Den indeholder 250 Cellestole, der hæve sig amfiteatralsk og ere indrettede saaledes, at Fangerne, naar de ere anbragte i Stolene, ikke kunne se hverandre, men derimod alle Præsten, idet Prædikestolen er anbragt paa et Pulpitur langs Kirkens nordlige Væg højt over Cellestolene. Gangene, der adskille de forskellige Rækker Cellestole, løbe i koncentriske krumme Linier paa tværs af Lokalet, og Dørene til de enkelte Cellestole, der ligge i samme Række, kunne aflaaes ved en fælles Laasemekanisme.

I de øvre Etager af denne Kontor- og Kirkefløj findes endvidere Kontorer for Præsten, Kapellanen, Førstelæreren,

Andenlæreren, Smedemesteren og Vævermesteren samt Fangebiblioteket. Saavel Kirken som Kontorerne samt Skolen og Sygehuset, hvorom nærmere nedenfor, opvarmes ved Bangske Varmluftskaloriferer.

Efter at have passeret Kontorgangen kommer man ind i Fængslets Midte og træffer her paa den saakaldte »Central«, en imponerende Rotunde, der strækker sig i Fængslets fulde Højde, og fra hvilken man har Oversigt over hele det indre, idet de fire Cellefløje med deres panoptiske Korridorer udmunde her. Gulvet er asfaltbelagt, og i Højde med 1ste og 2den Etage findes Galerier bestaaende af Træplanker, der hvile paa Jernknægte, og hvis Gelændere ligeledes ere af Jern. Disse Galerier støde op til lignende Galerier i de 4 Cellefløje. De ere forbundne med hinanden indbyrdes og med Gulvet i Stueetagen ved Jerntrapper. Beliggende omkring Centralen og med Udgang til denne findes der i Stueetagen nogle Magasiner, i 1ste og 2den Etage Kontorer for Overbetjenten, Fængslets Entreprenører og Lægen, et Par Arbejdsrum og Magasiner samt et Lokale, hvori de unge Celfanger, der arbejde i Fællesskab i Fængselshaven, modtage Undervisning. Endvidere er der fra Centralen i 1ste og 2den Etage Indgange, ad hvilke Fangerne kunne føres til Kirke.

De ovennævnte 4 Cellefløje, der betegnes ved Bogstaverne A, B, C, D, og som strække sig henholdsvis mod Nordvest, Sydvest, Sydøst og Nordøst, danne som ovenfor berørt panoptiske Korridorer, til hvilke alle de til Straffens normale Afsoning benyttede Celler støde op. Disse Fløje, der have en Længde af ca. 45 Meter, indeholde hver 100 Celler, fordelt i 3 Etager, saaledes at A-Fløjen indeholder Cellerne No. 1—100, B-Fløjen No. 101—200 o. s. fr. Man skulde altsaa tro, at Fængslet kunde rumme 400 Fanger, men da flere af Cellerne nødvendigt maa forbeholdes dels til Oplagsrum for Raastoffer, til Kontorer for de forskellige Mestre og Opholdsrum for Betjente, dels til Receptionsceller,

Fængslet strakte sig oprindeligt over et Fladerum af 80,000 Kvadratmeter, men i Tidens Løb er dets Omraade blevet betydeligt forøget ved Indkøb af forskellige Naboejendomme. Det er opført af gule Mursten og bygget i Stjerneform, saaledes at det bestaar af 5 Fløje, hvoraf de 4 indeholde Celler for Fangerne, medens den femte optages af de forskellige Administrationskontorer, Kirken m. m.

Sidstnævnte Fløj strækker sig i Retning Nord-Syd. Den udmunder i Fængslets Forgaard, fra hvilken man ad en høj Stentrappe træder ind i en Gang, der fører forbi Kontorerne til det indre af Fængslet, og som for begge Ender er forsynet med Gitterdøre. Oven over denne Hovedindgang hæver sig et Taarn, der er forsynet med Taarnur. I Fløjen og i den vinkelret paa denne gaaende lille Fløj, der begrænser Forgaarden mod Syd, findes i Stueetagen Kontorer for Inspektøren, Assistenten, Bogholderen, Kassereren og en af Kontoristerne samt et Værelse, der benyttes som Taleværelse, naar Fangerne modtage Besøg af deres Slægtninge. Endvidere ligger her Forsamlingssalen, hvor de ugentlige Officiantmøder afholdes, samt nærmest ved Fængslets »Central« og med Indgang fra denne Baderummet for Fanger, hvor disse faa saavel Kar- som Brusebade, hvis Temperatur kan reguleres ved et Koldt- og Varmtvandsapparat.

Oven over Kontorerne ligger Fængselskirken, der strækker sig gennem 2 Etager. Den indeholder 250 Cellestole, der hæve sig amfiteatralsk og ere indrettede saaledes, at Fangerne, naar de ere anbragte i Stolene, ikke kunne se hverandre, men derimod alle Præsten, idet Prædikestolen er anbragt paa et Pulpitur langs Kirkens nordlige Væg højt over Cellestolene. Gangene, der adskille de forskellige Rækker Cellestole, løbe i koncentriske krumme Linier paa tværs af Lokalet, og Dørene til de enkelte Cellestole, der ligge i samme Række, kunne aflaaes ved en fælles Laasemekanisme.

I de øvre Etager af denne Kontor- og Kirkefløj findes endvidere Kontorer for Præsten, Kapellanen, Førstelæreren,

Andenlæreren, Smedemesteren og Vævermesteren samt Fangebiblioteket. Saavel Kirken som Kontorerne samt Skolen og Sygehuset, hvorom nærmere nedenfor, opvarmes ved Bangske Varmluftskaloriferer.

Efter at have passeret Kontorgangen kommer man ind i Fængslets Midte og træffer her paa den saakaldte »Central«, en imponerende Rotunde, der strækker sig i Fængslets fulde Højde, og fra hvilken man har Oversigt over hele det indre, idet de fire Cellefløje med deres panoptiske Korridorer udmunde her. Gulvet er asfaltbelagt, og i Højde med 1ste og 2den Etage findes Galerier bestaaende af Træplanker, der hvile paa Jernknægte, og hvis Gelændere ligeledes ere af Jern. Disse Galerier støde op til lignende Galerier i de 4 Cellefløje. De ere forbundne med hinanden indbyrdes og med Gulvet i Stueetagen ved Jerntrapper. Belliggende omkring Centralen og med Udgang til denne findes der i Stueetagen nogle Magasiner, i 1ste og 2den Etage Kontorer for Overbetjenten, Fængslets Entreprenører og Lægen, et Par Arbejdsrum og Magasiner samt et Lokale, hvori de unge Celfanger, der arbejde i Fællesskab i Fængselshaven, modtage Undervisning. Endvidere er der fra Centralen i 1ste og 2den Etage Indgange, ad hvilke Fangerne kunne føres til Kirke.

De ovennævnte 4 Cellefløje, der betegnes ved Bogstaverne A, B, C, D, og som strække sig henholdsvis mod Nordvest, Sydvest, Sydost og Nordost, danne som ovenfor berørt panoptiske Korridorer, til hvilke alle de til Straffens normale Afsoning benyttede Celler støde op. Disse Fløje, der have en Længde af ca. 45 Meter, indeholde hver 100 Celler, fordelt i 3 Etager, saaledes at A-Fløjen indeholder Cellerne No. 1—100, B-Fløjen No. 101—200 o. s. fr. Man skulde altsaa tro, at Fængslet kunde rumme 400 Fanger, men da flere af Cellerne nødvendigt maa forbeholdes dels til Oplagsrum for Raastoffer, til Kontorer for de forskellige Mestre og Opholdsrum for Betjente, dels til Receptionsceller,

hvoraf der altid maa have nogle ledige, reduceres det største Fangeantal, der kan have, herved til ca. 380.

Langs Cellerne i 1ste og 2den Etage løber der i hver Fløj Galerier af samme Slags som Centralens. De ere forbundne med hverandre indbyrdes og med Gulvet i Stueetagen ved Jerntrapper. Paa disse Galerier ere de Betjente, der have Opsyn med Fangerne, posterede. I hver Etage findes der altsaa et saadant Galeri paa hver Side af Fløjen, og oven paa disse modstaaende Galeriers Jerngelændere løber der store Træbakker, der ere forsynede med Ruller, og paa hvilke Maden fra det i Kælderen beliggende Køkken bringes rundt til Fangerne, efter ved Hjælp af en Elevator i hver Fløj at være hejset op fra Kælderen.

Væggene i Fløjene ere hvidkalkede, og Gulvene ere asfaltbelagte. For Enden af hver Fløj findes et mægtigt Vindue, fra hvilket Fløjen modtager sit Lys, ligesom der ogsaa er anbragt Vinduer i den Hvælving, der begrænser Fløjen foroven. Ventilationen af Korridorerne sker ved at aabne for et større eller mindre Areal af det store Gavlvindue — hvilket sker ved Fraskydning af indvendige Trævinduer, bag hvilke Ruderne i det udvendige Jærnvindue ere udtagne —, saaledes at den friske Luft kan trække gennem Gangene og ud gennem Gitterdørene, der afspærre Centralen fra Yderverdenen.

Alle Cellerne i de 4 Cellefløje ere af samme Størrelse. Gulvfladen er 7,72 Kvadratmeter, og deres Rumfang er 22,30 Kubikmeter. Deres Vægge ere kalkede lyserøde, og Gulvet er af Asfalt. I Celledøren findes der foruden det sædvanlige Observationsglas en Klap, der kan slaas ned. Gennem den derved frembragte Aabning faar Fangen sin Mad rakt ind. Cellevinduerne ere af Støbejern og kun af ca. $\frac{2}{3}$ Kvadratmeters Areal. De ere forsynede med en uden for Vinduet anbragt Armatur, som i Stueetagen og 1ste Etage bestaar af 3 vandrette Jernstænger, medens de i øverste Etage kun findes 1 Jernstang. I Midten af Vinduet er der en Vippetrækrude af ca. 1200 Kvadratcentimeters

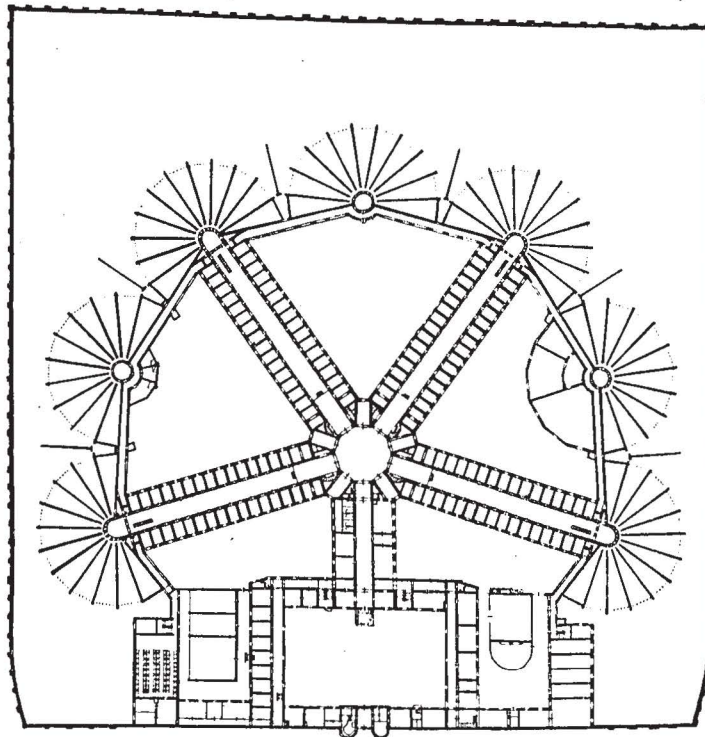
Areal. Foruden Køje, Bord og Stol indeholder Cellen et Vandkloset af Støbejern, forsynet med et tætsluttende Laag. Klosettet er kegleformet, og Ekskrementerne skylles ved Hjælp af Vand gennem lange Rør ud i en øst for Fængslet uden for Ringmuren beliggende Latrinkule, hvor de blandes med Tørvesmuld. Den derved frembragte Gødning anvendes til den inden for Ringmuren beliggende Fængselshave. Tidligere, da man ikke opsamlede denne Gødning, maatte der aarlig købes for ca. 300 Kr. til Brug i Fængselshaven.

Oven over Klosettet findes der i Cellen anbragt et Vandbassin af Støbejern og oven over dette det Rør, gennem hvilket Drikkevandet ledes ind i Cellen. Dette Vand, som kommer fra 2 artesiske Brønde paa hver sin Side af Kirkefløjen, pumpes først ved Hjælp af en i Kælderen anbragt Damppumpe og 2 af Fanger trukne Haandpumper op i 2 store Beholdere, af hvilke den ene staar i øverste Etage af Taarnet over Indgangen til Fængslet og den anden paa Loftet over Centralhallen. Fra disse Beholdere strømmer Vandet gennem Rørledninger til Cellerne. Ved et Rør er det ovennævnte Vandbassin forbundet med Klosettet, og det brugte Vand forlader ad denne Vej Cellen efter at have skyllet Klosettet.

Cellernes Opvarmning sker ved Hjælp af 4 Kaloriferer af Dumonts System, der ere anbragte i Kælderen, og som vedligeholde en stadig Strøm af varmt Vand i Ledninger gennem Cellerne lige under Vinduet. Dette System frembyder for øvrigt den Ulempe, at de Celler, der ligge nærmest ved Centralen, kunne blive for stærkt opvarmede, medens Vandet, der paa sin Vej gennem Ledningerne taber meget af sin Varme, ikke altid er i Stand til tilstrækkeligt at opvarme de Celler, der ligge i Enderne af Fløjene.

Hvad Cellernes Ventilation angaar, foregaar denne nu ved Rør, der gaa fra Cellerne op til en muret Kanal paa Loftet, som udmunder i en Appelskorsten i Enden af hver Fløj. Til denne murede Kanal paa Loftet var tidligere ogsaa ledet Aftræksrør fra Kloakerne under Cellefløjene,

men da dette bevirkede, at der kunde komme Kloakstank i Cellerne om Sommeren, naar Luften uden for Fængslet var varmere end inde i dette og Appelskorstenene derfor ikke virkede, blev denne Forbindelse afbrudt. Man har altsaa nu undgaaet denne Ulempe, men ogsaa det nuværende Ventilationssystem fungerer mindre tilfredsstillende

om Sommeren, da det er umuligt at indrette nogen mekanisk Udsugning i Appelskorstenene. Man udlufter derfor Cellerne ved, hver Gang Fangen er ude af Cellen, at lade Trækruden og Døren til Korridoren staa aabne.

Hele Fængslet, saavel Kontorer som Gange og Celler, oplyses ved Gas, der frembringes paa det til Fængslet hørende Gasværk.

I Kælderetagen er, foruden de ovennævnte 4 Kaloriferer, Køkkenet beliggende. Her tilberedes Maden til Fangerne og til de Opsynsbetjente, der faa deres Forplejning paa Fængslet, ved Hjælp af Damp, der udvikles i 2 i Kælderen beliggende Dampkedler. Endvidere findes i Kælderen 6 Straffeceller, af hvilke de 4 anvendes som mørke Kachotter.

Enderne af de 4 Cellefløje ere forbundne ved en lang overdækket Gang, uden for hvilken man træffer paa Fangerens Spadseregaard. Af disse findes der 81, som ere samlede stjerneformigt i 7 Grupper, der ligge dels for Enderne af Fløjene, dels imellem disse. Til hver Gruppe hører der et Observatorium, hvorfra en Betjent kan holde Øje med Fangerne under deres Spadserture i Gaardene. Midt imellem C- og D-Fløjene og stødende op til den bedækkede Gang findes 3 store Celler, der ere indrettede som Smedier, og mellem A- og B-Fløjene en Halvtagsbygning, ligeledes stødende op til den bedækkede Gang, der benyttes til Malerværksted og Halmmagasin.

Fængslets Forside dannes til Dels af Portbygningen, i hvis Stueetage Portnerlogen og Portnerens Bolig ere beliggende. Træder man ind gennem Porten, kommer man som ovenfor omtalt ind i Fængslets Forgaard, der mod Øst begrænses af en Fløj, som er indrettet til Sygehus. Her findes foruden Sygebetjentens Værelse og et Værelse, der benyttes til Opbevaring af Medicin, 14 Celler, der ere beliggende i 2 Etager, og som ere en Del større end Cellerne i Cellefløjene. De have et Rumfang af 35,5 Kubikmeter. Til Sygehuset hører en lille Have og 3 Gaarde med Græsplæner, i hvilke de syge Fanger kunne trække frisk Luft. I Aarene 1889—90 foretoges en Udvidelse af Sygehuset, idet der opførtes en Bygning vinkelret paa Sygecellefløjen og i Forlængelse af Portbygningen; i denne Bygnings Stueetage indrettedes der Værelser for syge Opsynsbetjente og for meget syge eller sindssyge Fanger tilligemed et Værelse for disses Slægtninge, der kunne faa Tilladelse til at være hos Fangerne

og pleje dem. Fra Sygehuset fører en Trappe ned til Ligstuen, hvor de døde Fanger hensættes forinden Begravelsen.

Fra sidstnævnte Bygning fører en Dør ind til den ligeledes i 1889—90 opførte Skolebygning, der strækker sig i Retning Nord-Syd, og hvis Gavl vender ud mod Fængslets Front. Størstedelen af Skolebygningen optages af den ny, smukke Fangeskole, der strækker sig igennem 2 Etager og modtager rigeligt Lys gennem 4 store Vinduer i hver Længdevæg. Den indeholder Cellestole til 90 Fanger og har desuden Plads til 6 Fællesfanger. Cellestolene hæve sig amfiteatralsk, og de 8 nederste Rækker ere indrettede saaledes, at Skillevæggen mellem 2 Stole, af hvilke den ene ligger bag ved en anden, kan drejes paa skraa, saa at den kan bruges til Skrivepult af en Fange, der placeres i den bageste Stol. Skolelokalet kan saaledes benyttes enten til Læsning med 96 Fanger eller til Skrivning med 32 Fanger. Katederet, fra hvilket Læreren giver Undervisningen, befinder sig paa et Galeri, der er hævet ca. $3\frac{1}{4}$ Meter over Gulvet, saaledes at, ligesom i Kirken, alle Fangerne kunne se ham, men derimod ikke hverandre. Gangene, ad hvilke Fangerne træde ind i Cellestolene, gaa her parallelt med Lokalets Længdeakse, en Ordning, der tillader en fuldstændigere Isolation end den, der kan opnaas i Kirken.

Lige over for Sygehusfløjen ligger paa Forgaardens vestlige Side en Fløj, i hvilken de ugifte Opsynsbetjente, der bo paa Fængslet, have deres Værelser.

Da Fængslet opførtes, havde man ikke tænkt paa Nødvendigheden af større Rum til Opbevaring af Raamaterialer til Fangernes Arbejde eller til Lager for de af Fangerne forarbejdede Genstande. Manglen heraf viste sig snart meget følelig, men er nu afhjulpen, idet der dels er tilbygget en Etage langs med Fængslets Front, der udelukkende indeholder Lagerrum, dels i 1888—89 er opført et stort Magasin Vest for den ovennævnte Betjentfløj. Dette Magasin er af samme Størrelse og Højde som Skolebyg-

ningen og strækker sig ligesom denne fra Nord til Syd, idet dets Gavl vender ud mod Fængslets Front.

Fra Skolebygningens og Magasinets nordlige Gavle udgaar Fængslets Ringmur, der omslutter dets 3 andre Sider. Den har en Højde af 3 Meter og er 670 Meter lang. Den er opført af gule Mursten og afdækket med Cement. Inden for Ringmuren ligger Fængslets Urtehave, der dels indtager Terrainet mellem Ringmuren og Fangernes Spadseregaarde, dels strækker sig op mellem Cellefløjene. Den dyrkes ved Hjælp af unge Fanger og leverer Køkkenurter til Fængslets eget Brug.

Uden for Ringmuren ligge de forskellige Funktionærboliger. Af disse findes der for det første Syd for Ringmuren to toetages Bygninger, der hver indeholder 4 Funktionærboliger. Vest for disse Boliger ligger Fængslets Gasværk, der i Tidens Løb er blevet udvidet et Par Gange. Det producerer nu aarlig 4,000,000 Kubikfod Gas og 100 Tønder Tjære. Her har Gasmesteren sin Bolig, og i en Bygning, der støder op til Gasværket, er der indrettet Bolig for et Par andre Funktionærer. Syd for Ringmuren findes ligeledes et smukt lille Anlæg med Park, der strækker sig lige ned til Banelinien. Fra denne gaar der et Sidespor ind paa Fængslets Grund. Det bruges, naar Brændsel, Grus o. lign. pr. Bane transporteres til Fængslet.

Fra Fængslets Port fører en i 1890 anlagt Vej op til Landevejen fra København til Roskilde. Umiddelbart foran Fronten af Fængslet ligger der et Par store Græsplæner, i hvis Midte der vokser 2 store Kastanietræer. Paa begge Sider af disse Plæner ligger der toetages Bygninger, der indeholde Boliger for Assistenten, Præsten, Bogholderen og Kassereren samt Kapellanen og en af Kontoristerne. Nærmere ved Landevejen og Vest for Indkørselsvejen til Fængslet ligger der en Bygning, i hvilken der er indrettet Hestestald, og hvor Fængselskusken har sin Bolig, og en Bygning, hvori findes Bolig for Førstelæreren og Skolelokale for Funktionærernes Børn. I en stor, smuk Have er Inspek-

tørens i 1897 opførte Bolig beliggende. De øvrige Funktionærboliger saavel foran som bag ved Ringmuren ere ligeledes omgivne af smukke, velvedligeholdte Haver med Busketter og Trægrupper, der i den paa Naturskønhed saa fattige Egn lader Fængslet fremtræde som en Oase i Ørkenen.

Som ovenfor berørt er Fængslet i Tidens Løb undergaaet betydelige Forandringer og væsentlige Forbedringer, ligesom dets Areal ogsaa er blevet betydelig forøget. Foruden hvad der herom ovenfor er anført, skal her i Korthed omtales følgende:

I Aarene 1886—88 foretoges der store Brandsikringsforanstaltninger i Fængslet. Der opførtes Brandmure forsynede med Jerndøre, som skille de forskellige Fløje fra hverandre. Der blev boret en anden artesisk Brønd, og 2 Dampumper bleve anbragte i Fængslets Kælder. De ovenfor omtalte 2 Vandbeholdere opstilledes i Taarnet og paa Loftet, og i Forgaarden udgravede man en stor Vandbeholder, der blev muret i Beton. Brandhaner med Damptryk bleve anbragte over hele Terrainet, Brandsprøjte med de nødvendige Slinger og Stiger bleve anskaffede o. s. v.

I de samme Aar blev der bygget en ca. 5 Kilometer lang Ledning ud til Havet for at bortlede det snavsede Vand, der tidligere havde foraarsaget tyfoide Febertilfælde blandt de paa Fængslets Terrain boende Familier.

I 1888—89 anbragtes de ovennævnte Varmluftskalorifer af Bangs System, der opvarme Kirken, Sygehuset og Kontorerne.

I 1890—91 indkøbtes en lige over for Fængslet paa den anden Side Roskilde Landevej beliggende Gaard med et Jordtilliggende af 80,000 Kvadratmeter, af hvilke de 30,000 ligge Syd for Landevejen. Denne Gaards Drift ledes af en i Landbruget kyndig Funktionær. Paa de Nord for Roskilde Landevej liggende Jorder dyrkes de almindelige Kornsorter. Formaalet med dette Landbrug er at kunne levere Flæsk til Fængslets eget Forbrug og samtidig benytte Madaffaldet paa bedste Maade. Derfor holdes der paa Gaarden, foruden

de nødvendige Arbejdsheste, ikke andre Husdyr end Svin, og Gaardens Høst anvendes til Opfødning af disse Svin. Man har derved sikret sig altid at have godt sundt Flæsk til Fangerne.

I 1891—92 indkøbtes den Ejendom, i hvilken Førstelæreren har Bolig.

Endelig har man i de senere Aar paa den Del af den ovennævnte Landejendoms Jorder, der ligge Syd for Roskilde Landevej, begyndt at opføre Boliger for de gifte Betjente, som indtil da maatte nøjes med ofte særdeles middelmaadige Lejligheder, som de lejede i Fængslets Omegn. For Øjeblikket er der bygget 5 saadanne Boliger, og det er Meningen i alt at opføre 8, efterhaanden som Rigsdagen bevilger de nødvendige Summer dertil. Hver af disse Bygninger har kostet 8,000 Kr. og indeholder Boliger til 2 Familier, idet en Skillevæg, der gaar midt igennem Bygningen, fuldstændig adskiller de 2 Lejligheder fra hinanden. Hver Lejlighed bestaar af 3 rummelige Værelser foruden Køkken og de nødvendige Udenomsbekvemmeligheder, og hver Familie har sin egen Gaard og Have.

Ifølge Justitsministeriets Cirkulære af 20. Oktober 1875 skulle alle arbejdsføre Mænd, som første Gang idømmes Forbedringshusarbejde, og som ikke ere over 60 Aar gamle, indsættes i Vridsløselille Strafanstalt. De, der tidligere have været straffede med Forbedringshusarbejde, skulle ogsaa indsættes i denne Strafanstalt, dog kun for saa vidt de ikke have fyldt 30 Aar. I modsat Fald indsættes de i Horsens Strafanstalt.

Saa godt som alle Fangerne behandles i Enkeltcelle Dag og Nat. Kun 14 à 15, der ikke have kunnet taale Cellestraffen, behandles som Fællesfanger og anvendes til forskellige i Fængslet forekommende Arbejder.

Det højeste, laveste og gennemsnitlige Fangeantal i
Aarene 1895—1900 vil fremgaa af nedenstaaende Oversigt.

	Højeste.	Laveste.	Gennemsnits- antal.
1895—66	379	321	350
1896—97	374	340	355
1897—98	377	341	363
1898—99	367	333	348
1899—1900	379	321	351

Christianshavn, d. 2. Septbr. 1902.

Adolf Goos.

Horsens Strafanstalt.

Efter at Fængselsreformen i Danmark ved kgl. Resolution af 25. Juni 1842 var bleven besluttet, var Opførelsen af nye tidssvarende Strafanstalter den Opgave, der først og fremmest skulde løses, idet de Forandringer, der ifølge den nævnte Resolution agtedes indførte i Fangebehandlingen, ikke kunde gennemføres i de gamle Tugt- og Forbedringshuse paa Grund af disses i alle Henseender uhensigtsmæssige Indretning.

For Fanger, som idømtes Strafarbejde paa kortere Tid, skulde der opføres Forbedringshuse efter det fuldstændige Afsondringssystem med Enkeltceller til Ophold baade Dag og Nat, medens der for de Forbrydere, som idømtes Strafarbejde paa lang Tid, skulde indrettes Tugthuse med Fællesarbejdssale til Ophold om Dagen og Enkeltceller til Isolering af hver enkelt om Natten.

Den første Nybygning, som opførtes, var Horsens Strafanstalt, der skulde benyttes til Udstaaelse af langvarige Tugthusstraffe, 3: saadanne Straffe paa over 6 Aar, og som derfor indrettedes paa den sidstanførte Maade. Denne Anstalt paabegyndtes i 1847, men blev først paa Grund af Krigen 1848—50 færdig i Foraaret 1853 og toges i Brug den 20. Maj s. A.

Den er beliggende tæt ved og Nordvest for Horsens Købstad paa en Grund, der tidligere udgjorde en Del af

Byens Eksercerplads. Hele Arealet er ca. $14\frac{1}{2}$ Hektar, og den Del af det, paa hvilken Bygningskomplekset er opført, hæver sig ikke ubetydeligt over det omliggende Terrain, saaledes at Anstalten er højt og frit beliggende.

Selve Strafanstalten er en 4 Etages rektangulær Bygningskarré og bestaar af følgende Bygninger: de to Hovedfløje, søndre og nordre, der ligge parallelt, østre og vestre Fløj, der forbinde de to fornævnte Bygninger med hinanden, og endelig en Midterbygning, der ligger mellem østre og vestre Fløj parallelt med disse, saaledes at denne ogsaa danner Forbindelse mellem de to Hovedbygninger.

Uden om Komplekset er opført en 5 M. høj Ringmur. Den er af rektangulær Form og omslutter et Areal af $1\frac{1}{2}$ Hektars Størrelse. Ringmurens søndre og nordre Del have hver en Længde af 100 M., dens østre og vestre Del have en Længde af 101 M.

Hovedindgangen til Anstalten er en høj og bred Port, der findes i en midt for den søndre Del af Ringmuren liggende større to Etages Bygning, i hvilken der er Embedsboliger for Inspektøren og Præsten samt for Portneren. Ved hver Ende af samme Del af Ringmuren ligger en lille to Etages Bygning, østre og vestre Pavillon, der afgiver Tjenesteboliger for Økonomiforvalteren og Bogholderen. Disse Bygninger vende alle ud til den saakaldte Frontplads og danne tilligemed den bag Ringmuren liggende søndre Fløj Anstaltens imponerende Façade.

Fra Frontpladsen, paa hvilken der findes vel vedligeholdte Græsplæner og Busketter samt Skilderhuse til den udvendige Bevogtning, fører en bred Allé til den Syd for Anstalten liggende, saakaldte »Tugthusvej«, ad hvilken Forbindelsen med Byen finder Sted. Endvidere udgaar fra Frontpladsen to Veje, en langs Ringmurens ydre østlige og en langs dens ydre vestlige Side. Mellem den oftnævnte Plads og Tugthusvejen samt langs de to Veje ligge store og smukke Haver, der høre til de forskellige Embedsboliger. I en af disse Haver ligger Øst for Anstalten Inspektions-

assistentens Tjenestebolig, en en Etages, i Villastil opført Bygning. Paa den modsatte Side af Ringmuren ligger et Vadskeri og et Tøjtørringshus til Brug for de ved Strafanstalten bosiddende Funktionærfamilier. I en Tilbygning til Vadskeriet findes nogle Badeværelser, ligeledes til Benyttelse for Funktionærerne og deres Familier. I Nærheden af Vadskeriet findes endelig en af en høj Jordvold omgivet Plads, der benyttes ved Opsyns- og Vagtpersonalets aarlige Skydeøvelser.

Naar man fra Porten begiver sig ind i Anstalten, passerer man først en mellem Ringmurens sydlige Del og Bygningskarréens Façade liggende bred Gaard, Forgaarden, fra hvilken en Stentrappe fører op til Fængslets Indgang, der ligger midt for Façaden. Man befinder sig da i søndre Fløj, der er en 73 M. lang og $9\frac{3}{4}$ M. bred Bygning med Kælder, 4 Etager og et højt Tag. Oven over Façademuren er paa Midten af Bygningens øverste Gesims anbragt en Attika, hvori et Taarnur. I det østre og vestre Hjørne ere Façade- og Sidemurene forhøjede saaledes, at de danne to taarnlignende Partier. Indretningen af de 4 Etager er forholdsvis ensartet. I hver af dem ligger der langs Bygningens nordre Mur en 2 M. bred Korridor i hele Fløjens Længde. Ud mod denne vende Døre fra alle Bygningens Lokaler. I hele Fløjens Højde er der to Trapper, der dele hver Etage i 3 Dele, et Midter-, et østre og et vestre Parti. I 1ste Etage er Midterpartiet optaget af en rummelig Vestibule, 2 Vagtlokaler og en særlig Trappe til Kontorerne, der ligge i 2den og 3die Etage. I 2den Etage optages dette Parti af Inspektørens Kontor, det saakaldte Hoved- eller Ekspeditionskontor og Kassererens Kontor, i 3die Etage af Bogholderens og Værkmesterens Kontorer samt et større Lagerlokale og i 4de Etage af Præstens Værelse, Biblioteket samt Skolelokalet for Fællesfangerne. I Etagernes østre og vestre Partier findes Arbejdssale for Fællesfangerne, saaledes at der i hver Etage er 2 store Arbejdssale, en i den østre og en i den vestre Del af Bygningen. Ved Siden

af hver af disse Sale ligger et mindre et Fags Værelse, det saakaldte Depot, der enten benyttes til Oplagskammer eller til Arbejdslokale for en enkelt eller nogle faa Fanger. I 2den Etages vestlige Del er Depotet indrettet til Konsultationsværelse for Lægen. I hver Ende af alle Etager ligger endelig et Vadskerum og et Kloset til Brug for den nærmeste Arbejdssals og Depots Fanger.

De store Arbejdssale ere alle udstyrede paa samme Maade. De have hver 5 Fag, med Armatur forsynede store Vinduer, der vende mod syd, og hvis nederste Ruder ere af riflet Glas. Loft og Vægge ere pudsede og hvidtede. Gulvene ere af Træ og ferniserede. I Døren og i den mod Korridoren vendende Væg er der Observationsglas. En af hver af disse Arbejdssales Sidevægge vender ud til de forannævnte to Trapper. Ogsaa i disse Vægge er der Observationsruder, saaledes at Salene ude fra kunne observeres baade i Dybden og Længden. Opvarmningen af hver Sal sker ved to med Kapper forsynede Ribbeovne, hvori Indfyringen finder Sted fra Korridorerne. Til Udsugning af den daarlige Luft er der i hver Sal langs med Røgrørene opført rummelige Udsugningskanaler, hvori der er Ventiler ved Gulv og Loft. De store Arbejdssale ere hver beregnede til 20 Fanger og indeholde ca. 312 Kubm. Luft. I 1ste Etage ere begge de store Arbejdssale dog delte i 2 mindre Lokaler, et paa 3 og et paa 2 Fag.

Depoterne ere udstyrede paa lignende Maade som Salene; dog er der i disse selvfølgelig kun en Kakkelovn og kun et enkelt i Døren anbragt Observationsglas. Hvert Depot er i Rumindhold ca. 66 Kubm.

I Vadskerummene findes Vandledning og de nødvendige Indretninger til Fangernes daglige Morgentoilette. Klosetrummene ere forsynede med Vandklosetter.

I Loftsetagen over søndre Fløj er indrettet et mindre fotografisk Atelier med et ved Siden af dette liggende mørkt Kammer. I Atelieret blive alle indsatte Fanger fotograferede. I hver Ende af Loftsetagen findes store Vandbe-

holdere, hvorfra Bygningens Vandforsyning sker. Til disse Beholdere ledes Vand fra Horsens Vandværk. Paa Grund af Anstaltens forholdsvis høje Beliggenhed er Trykket om Dagen, naar Vandforbruget i Byen er stort, ikke stærkt nok til, at Vandforsyningen kan ske paa sædvanlig Maade. Vandet trykkes derfor i Løbet af Natten af Vandværket op i disse Vandbeholdere, hvis Tilførselsrør lukkes ved Svømmehaner, naar Beholderne ere fyldte.

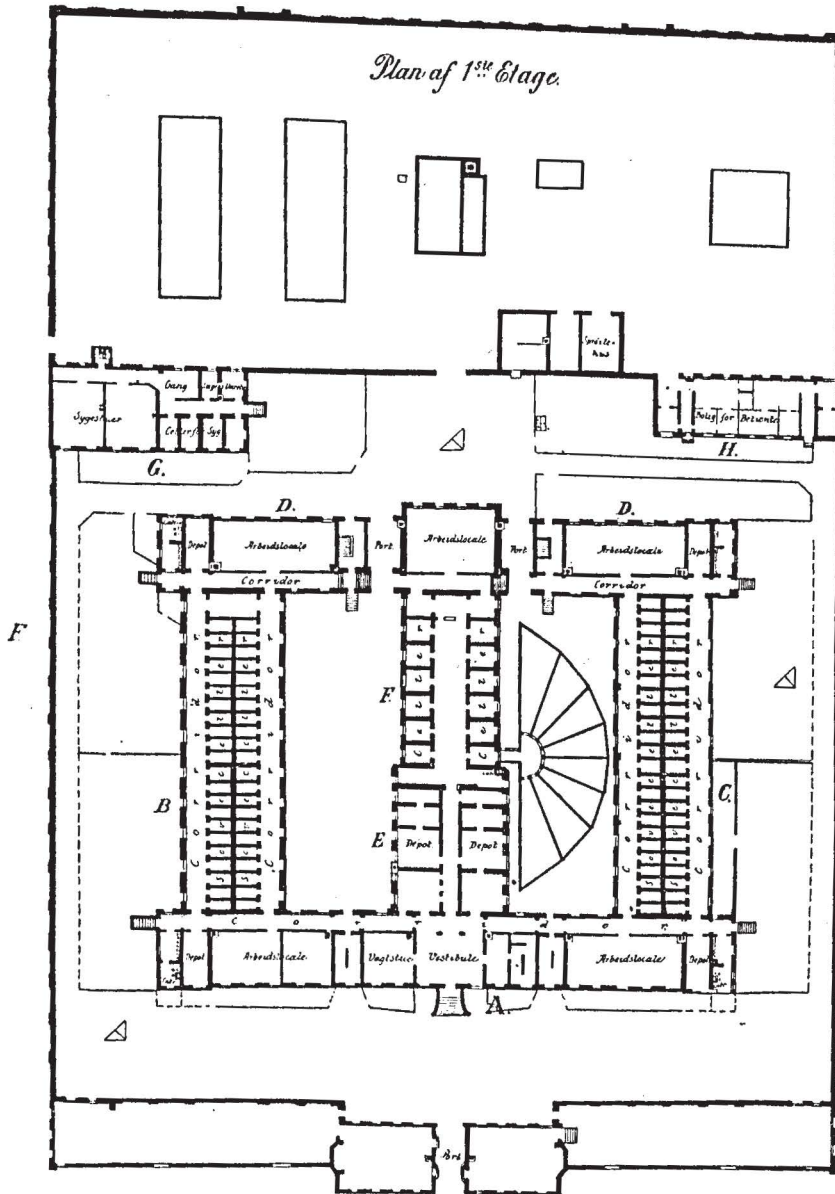
Kælderen under søndre Fløj er optaget af det saakaldte Interims- eller Straffekvarter, der bestaar af 14 Enkeltceller, hvis Døre vende ud til en lang Korridor. Cellerne, der alle have et Rumindhold af ca. 34 Kubm., have hver et ca. 1 Kv.-M. stort Vindue, der vender mod Syd. Loftet er hvidtet, Væggene kalkede og farvede, og Gulvet er af Beton. I Døren er et Observationsglas. Opvarmningen sker ved Kakkelovne, hvori Indfyringen sker fra Korridoren. Disse Celler benyttes dels til Afsoning af disciplinære Enkeltcellestraffe, dels til Receptions- og Løsladelsesceller.

Indretningen af nordre Fløj, der er 73 M. lang og $9\frac{3}{4}$ M. bred, og som ligeledes væsentligst er optagen af Arbejdslokaler for Fællesfangerne, er en lignende som af den nys beskrevne søndre Fløj. Dog ligge Korridorerne i alle 4 Etager her langs Bygningens sydlige Længdemur, og Midterpartiet mellem Fløjens to Trapper er ogsaa her optaget af Fangelokaler. I hver Etage ligger i Midterpartiet en stor 4 Fags Arbejdssal og paa hver Side af denne et et Fags Depot, i det østre Parti en 5 Fags Arbejdssal, et et Fags Depot, et Vadske- og et Klosetrum og i det vestre en lignende stor Arbejdssal med Depot-, Vadske- og Klosetrum. I 1ste Etage findes der dog ingen Depoter ved Midterafdelingen, idet den tilsvarende Plads her er optagen af 2 Porte, der forbinde de indre Gaarde med den bag nordre Fløj liggende Baggaard. Arbejdslokalerne, af hvilke der i denne Bygning findes i alt 12 store, hver til 20 Mand beregnede Sale og 14 Depoter, af hvilke sidstnævnte dog enkelte ikke benyttes af Fanger, men anvendes til Værksteder for frie

Haandværkere, ere udstyrede paa samme Maade og ere omtrent af samme Størrelse som de tilsvarende Rum i søndre Fløj. Medens disse i den sidstnævnte Bygning have Vinduer mod Syd, have dog Arbejdslokalerne i nordre Fløj alle Vinduer mod Nord, hvilket i hygiejnisk Henseende er uheldigt. En stor Del af Arbejdslokalerne i denne Fløj er indrettet til Vævesale, og de Maskiner, hvorved Vævene drives, ere anbragte i Bygningens Kælderetage. I denne er ogsaa Anstaltens, til Dampkogning indrettede Køkken beliggende. Ligesom i søndre Fløj findes der her i Loftsetagens østre og vestre Ende to store Vandbeholdere, hvorfra Bygningens Vandforsyning sker.

Østre og vestre Fløj, der begge ere ca. 61 M. lange og ca. 12 M. brede Bygninger, indeholde alle Anstaltens 368 Natceller til Brug for Fællesfangerne. I hver af Bygningerne er der foruden Kælder 4 Etager. I østre Fløj indeholder hver Etage 48 Natceller, altsaa i alt 192. De 48 Celler i hver Etage ere beliggende i 2 Rækker, hver paa 24. Natcelledørene vende ud til 2 lange Korridorer, der ligge langs Bygningens Længdemur. Alle Celler, hvis Lofter og Vægge ere pudsede og hvidtede, og hvis Trægulve ere ferniserede, have hver et Rumindhold af henved 11 Kubm. Af hygiejniske Hensyn og især for at bøde paa Cellernes forholdsvis ringe Størrelse ere begge Bygninger i 1892 forsynede med et Opvarmnings- og Ventilationsanlæg. Opvarmningen sker ved Kappeovne, der ere opstillede i hver Ende af Korridorerne, hvilke Ovne ere forsynede med Kanaler for Tilførsel af frisk Luft. I hver Natcelle er der i Muren udhugget en Udsugningskanal med Ventil ved Gulv og Loft til Afbenyttelse henholdsvis Vinter og Sommer. Over Celledøren er en med Jernstang forsynet Lufteraabning, gennem hvilken om Vinteren den varme Luft fra Kappeovnene strømmer ind. Samtlige Udsugningskanaler udmunde i Loftsetagen i en Højde af ca. 1 M. over Gulvet, og Taget er forsynet med Deflektorer, der bortsuge den daarlige Luft. I Kælderen under østre Fløj findes Anstaltens Vadskeri, hvor

Plan of 1st Etage.

A. Søndre Fløj.
 B. Vestre Fløj.
 C. Østre Fløj.

D. Nordre Fløj.
 E. Kirkefløjen.
 F. Cellefløjen.

G. Sygehuset.
 H. Betjentbolig.

Vadsken af Fangernes Beklædningsgenstande og Sengetøj foregaar ved Haandkraft. Ved Siden af Vadskeriet er en Tørrestue. — Indretningen af vestre Fløj er ganske den samme som af østre, dog er der her i hver Etage kun 44 Natceller, saaledes at der i det hele er 176. I den nordlige Ende af denne Fløj er der derhos et Elevatorrum, der navnlig benyttes til Ophejsning af Brændsel til Anstaltens forskellige Etager.

Midterfløjen bestaar egentlig af 2 i hinandens Forlængelse opførte Bygninger, nemlig Kirkefløjen nærmest søndre og Cellefløjen nærmest nordre Fløj.

Kirkefløjen er en 4 Etages $18\frac{1}{4}$ M. lang og $14\frac{1}{2}$ M. bred Bygning. I 1ste og 2den Etage danner en Korridor, der gaar fra Syd til Nord gennem Bygningens Midte, Forbindelse mellem søndre Fløj og Cellefængslet. Paa begge Sider af disse Korridorer ligger der en Del Lokaler, der i 1ste Etage benyttes til Lager- og Vagtlokaler, og i 2den til Kontorer for Inspektionsassistent og Overbetjent, til Oplag af Fangebeklædningsgenstande m. m. Endelig er i Bygningens nordøstre Hjørne anbragt en Vindeltrappe, som forbinder de nederste Etager med Kirken. Denne indtager begge de øverste Etager i Bygningen og er et smukt og lyst Rum med rundbuede Vinduer mod Øst og Vest. Fangernes Siddepladser bestaa af Bænke, der hæve sig amfiteatralsk bag hverandre, og som ere indrettede saaledes, at de paa en Bænk siddende Fanger ikke kunne se de Fanger, der sidde foran eller bagved. I Kirken, hvor der i det hele er Plads til 200 Fanger, er der kun 2 Cellestole, som indtage den midterste Del af den forreste Bænk. Prædikestolen er anbragt midt paa et langs den nordre Væg i betydelig Højde over Gulvet liggende Pulpitur. Et mindre Orgel findes i den søndre Ende af Kirken. Opvarmningen af denne sker ved to i samme opførte Porcellænsovne. I Kælderetagen under Kirkefløjen ligge i Forbindelse med det under søndre Fløj omtalte Straffe- eller Interimskvarter 9 i 1897—98 paa Grund af Pladsmangel indrettede Enkelt-

celler, der ere udstyrede ligesom de nedenfor beskrevne Celler i Cellefængslet. Deres Opvarmning foregaar ved det sidstnævntes Varmtvandsanlæg.

Cellefløjen er en 4 Etages $21\frac{3}{4}$ M. lang og $12\frac{1}{2}$ M. bred Bygning, indeholdende 47 Enkeltceller til Ophold baade Dag og Nat. Cellerne ere fordelte i Bygningens 4 Etager, saaledes at der i hver af de 3 øverste af disse ligger 6 Celler langs Fløjens østlige og et lige saa stort Antal langs dens vestlige Sidemur. I 1ste Etage er der kun 11 Celler, idet den 12tes Plads er optagen af en Udgang til den mellem Midterfløjen og østre Fløj liggende, saakaldte indre østre Gaard. Bygningens Midterparti er optaget af en gennem alle Etager og i hele Fløjens Længde gaaende Centralhal med Gallerier uden for Etagerens to Cellerækker. Gallerierne ere forsynede med Jernrækværker, mellem hvilke der er udspændt Net af Jerntraad til Forhindring af Nedstyrtninger. Centralhallen faar sit Lys gennem et over samme lagt Glas-tag. I Bygningens sydvestre Hjørne ligger en Jerntrappe, der forbinder de forskellige Etager med hverandre, og i dens sydøstre Hjørne findes i hver Etage et Kloset- og Udslaaningsrum, forsynet med Vandklosetter. Endelig findes i den nordre Ende af Cellefløjen, adskilt fra denne ved en med Døre i hver Etage forsynet Mur, et Elevatorrum, hvis Elevator navnlig benyttes til Ophejsning af Maden fra Anstaltens foran omtalte Køkken til de forskellige Etager. De 47 Celler have hver et Rumindhold af 29 Kubm. og ere alle udstyrede paa samme Maade. Loftet er hvidtet, Væggene pudsede og kalkfarvede, Gulvet, der er af Træ, ferniseret. I Døren er der et Observationsglas med Klap. Vinduet, hvis Rammer ere af Jern, har en Lysning af $\frac{1}{2}$ □ M., og kun en Trækrude af ca. $\frac{1}{10}$ □ M.s Størrelse kan oplukkes. I Cellen er der elektrisk Ringeapparat og en Drikkevandsledning med Vandhane, hvorunder er anbragt en Vadskekumme, hvis Afløbsrør er forsynet med Vandlaas. Endvidere er der en med Vandlaas forsynet Natpotte, der er anbragt i et Hul i Muren, hvilket kan lukkes med en lille

Skydelem af Jern. Opvarmningen af Cellerne og af Centralhallen sker ved varmt Vand. Fra et i Bygningens Kælder liggende Varmtvandsapparat udgaa Rørledninger, der forgrene sig til de i samtlige Celler opstillede Ribbeovne samt til 4 større lignende Ovne i Hallen. Gennem Ledningerne føres det varme Vand til Ovnene fra Apparatets Kedel, hvortil det, naar det har afgivet sin Varme, atter løber tilbage. Cellefængslets Ventilation sker ved et System af Frisklufts- og Udsugningskanaler. I Kælderen under Cellefløjen findes Fangebadene, der bestaa af 10, med faste Træskillerum adskilte Baderum, indrettede til tempererede Brusebade samt enkelte til Karbade. I en Del af Loftsetagen er indrettet et fælles Sovelokale til 50 Fanger, hvilket dog ikke har været benyttet i en lang Aarrække.

Mellem Midterfløjen og østre Fløj ligger den saakaldte indre østre Gaard, hvori findes 8 Spadseregaardene til Brug for Cellefangerne. Disse Gaarde danne tilsammen en Stjernegaard, ved hvilken der ligger et Observationshus.

I Mellemrummet mellem Midterfløjen og vestre Fløj ligger den indre vestre Gaard, der benyttes til Tøjluftning m. m.

Spadseregaardene for Fællesfangerne ligger langs østre og vestre Fløjs udvendige Længdemure, saaledes at der er 2 store Gaarde ved hver Fløj. Fra søndre og nordre Fløjs Gavle er der Udgang til disse Gaarde, som ere omgivne af Stakitværker. Mellem disse og Ringmuren er der brede Gangstier, der forbinde den foran nævnte Forgaard med den bag nordre Fløj liggende Baggaard.

I denne store Gaards nordvestre Hjørne ligger Anstaltens Sygehus, en grundmuret $24\frac{1}{2}$ M. lang og $10\frac{3}{4}$ M. bred 2 Etages Bygning, hvori 10 Sygeceller og 4 Fællessygestuer, fordelt i begge Etager. Af Fællesstuerne benyttes en til Sygelokale for Opsynspersonalet og en til Invalidestue for gamle og svage Fanger, der ikke kunne arbejde. Sygecellerne have hver et Rumindhold af ca. 30 Kubm. I Sygehuset findes endvidere Lægeværelse, Medicinstue, de for-

nødne Lokaler til Opsynet, Badeværelse og 2 Vandklosetter. I Kælderen er der en Ligstue og et Lokale med en Dampdesinfektionsovn. Sygehuset opvarmes ved et Central-Luftopvarmningsapparat af Bang & Robins Patent, der ligeledes er anbragt i Kælderen. Fra Apparatets Varmekammer ledes den opvarmede Luft gennem et System af Murkanaler til de forskellige Lokaler i Bygningens to Etager. Hvert Sygelokale er desuden forsynet med Udsugningsrør til Bortskaffelse af den dårlige Luft. Samtlige Gulve i begge Etager ere belagte med Linoleum, og i alle Fangelokaler er der elektriske Ringeapparater. Den ved Sygehuset liggende nærmeste Del af Baggaarden er indhegnet af et Plankeværk og beplantet som en lille Have. Den benyttes til Gaardtur af Rekonvalescenter og Invalidider.

I det nordøstre Hjørne af Baggaarden ligger en større 3 Etages Bygning, hvor der findes Boliger til forskellige underordnede Funktionærer, som Spisemester, Værkmester og Sygebetjent. Denne Bygning er ved et Plankeværk adskilt fra Fængslets Baggaard og har en særlig Indgang gennem Ringmuren.

Nord for Baggaarden og skilt fra denne ved Ringmurens nordre Mur ligger en stor Gaard af rektangulær Form, kaldet Materialgaarden, der ligesom det foran beskrevne egentlige Fængselsterrain er omgivet af en 5 M. høj Ringmur. Denne Gaard har 2 Porte, en i Muren mod Baggaarden og en i Muren mod Vejen Vest for Anstalten. I Gaarden ligger et i 1886—87 opført Kedelhus, hvori de Kedler, der levere Damp til Anstaltens Køkken, Vadskeri, Bade og til det Maskinanlæg, som afgiver Bevægkraft til Væveafdelingerne, findes. I dette Hus er der ogsaa 2 faststaaende Dampumper og en Rørkedel, der driver disse, og som i Løbet af faa Minutter kan præstere den fornødne Damp. Disse Pumper ere opstillede af Hensyn til Anstaltens Brandsikkerhed. Der findes endvidere i Baggaarden et Petroleumsoplagshus, en stor underjordisk Vandbeholder

af Cement, et Kulhus, et Materialskur, et lille Vagthus og enkelte andre mindre Bygninger.

Til Sikring mod Brandfare er den foran beskrevne Bygningskarré ved Brandmure delt i 10 indbyrdes isolerede Afdelinger. Døraabningerne i disse Mure ere overalt forsynede med dobbelte Jerndøre. Paa samtlige Bygninger er der anbragt Lynledninger med talrige Opstandere.

Afløbet fra Strafanstaltens Bygninger sker overalt gennem underjordiske Kloakker, der udmunde i et bag Materialgaarden, altsaa uden for Ringmuren, liggende Klarebassin. Spildevandet, der samler sig her, benyttes til Dels til Overrisling af Anstaltens Nord for Materialgaarden liggende Køkkenhave og bortledes i øvrigt gennem de i dette Øjemed anbragte Ledninger. Den i Klarebassinet bundfældede Gødning blandes med Tørvesmuld og benyttes til Anstaltens Jord, hvoraf henved 8 Hektar er bortforpagtet til Landbrug.

Belysningen saavel af Bygninger som af Gaarde og Veje sker ved Petroleumslamper.

Som foran bemærket er Strafanstalten oprindelig opført til Udstaaelse af Tugthusstraffe paa over 6 Aar. Heri skete der en Forandring i 1875, efter at Viborg Strafanstalt fra 1ste April s. A. var bleven nedlagt, hvilken Nedlæggelse fandt Sted paa Grund af den betydelige Nedgang i Antallet af Straffanger, der var en Følge af Straffeloven af 10de Februar 1866, idet denne Lovs Bestemmelser med Hensyn til Idømmelsen af Strafarbejde var betydelig mildere end de ældre Loves. Forandringen bestod ifølge Justitsministeriets Cirkulære af 20de Oktober 1875 deri, at der fremtidig til Horsens Strafanstalt skulde afleveres:

- 1) alle til Tugthusarbejde dømte mandlige Forbrydere og
- 2) følgende til Forbedringshusarbejde dømte Mænd:
 - a) de, som ere over 60 Aar gamle,
 - b) de, som tidligere have været straffede med offentligt Arbejde og ere over 30 Aar gamle, og

c) de, hvis Sundhedstilstand er en saadan, at de ikke antages at kunne udføre det daglige Arbejde uden Hjælp eller udholde streng Isolation eller deltage i den fælles Undervisning.

Disse Regler, der endnu gælde for Afleveringen af Fanger til Anstalten, bevirkede, at det foran beskrevne Cellefængsel blev bygget i 1874—75. Den Plads, som denne Bygning, der som omtalt udgør den nordre Del af Midterfløjen, indtager, havde tidligere været optagen af en ligesom østre og vestre Fløj opført Natcellebygning i 4 Etager, der hørte til de i nordre Fløjs Midterparti beliggende Arbejdslokaler. Den praktiske og snilde Indretning af Strafanstalten, saaledes at hver Arbejdssal med tilhørende Depot og Soveceller udgør en særlig isoleret Afdeling for sig, hvis Lokaler ligge bekvemt for og tæt ved hverandre, blev for alle de i nordre Fløjs Midterparti beliggende Arbejdslokalers Vedkommende ødelagt ved denne Bygningsforandring, idet disse Afdelingers Mandskaber efter Celleafdelingens Ombygning om Natten have maattet fordeles i de andre Afdelingers ledige Natceller. Bortset fra dette Forhold, for hvilket de Mænd, hvis Navne ere knyttede til Opførelsen af Horsens Straffeanstalt, nemlig den daværende Overinspektør for Fængselsvæsenet, Professor C. N. David og Bygningsinspektør Professor Friis, ikke bære Ansvar, maa Anstalten betragtes som en i mange Henseender fortrinlig indrettet Fængselsbygning, der navnlig gør den, der har udkastet hele dens Plan, Professor David, den største Ære.

Fangeantallet har i Finansaarene 1895—96 — 1899—1900 været følgende:

	Gennemsnitsantal	Højeste Antal	Laveste Antal
i 1895—96	276	295	264
i 1896—97	292	300	283
i 1897—98	288	307	262
i 1898—99	280	303	262
i 1899—1900	271	282	258

Christianshavn, i November 1902.

V. From.